

**Západočeská univerzita v Plzni**  
**Fakulta filozofická**

**BAKALÁŘSKÁ PRÁCE**

**2019**

**Kristýna Vávrová**

**Západočeská univerzita v Plzni**  
**Fakulta filozofická**

**Bakalářská práce**

**Útrpné právo a hrdelní tresty v českém  
raném novověku**  
**Kristýna Vávrová**

Plzeň 2019

**Západočeská univerzita v Plzni**

**Fakulta filozofická**

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

**Bakalářská práce**

**Útrpné právo a hrdelní tresty v českém**

**raném novověku**

**Kristýna Vávrová**

*Vedoucí práce:*

PhDr. Jan Lhoták, Ph.D.

Katedra historie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2019

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

*Plzeň, duben 2019*

.....

## Poděkování:

Tímto chci velmi poděkovat panu doktoru Janu Lhotákovi za jeho přínosné a cenné rady, ochotu pomoci a vést mě během psaní této práce.

# Obsah

<b>1</b>	<b>Úvod</b> .....	- 1 -
<b>2</b>	<b>Strach jako historicko-antropologický fenomén</b> .....	- 4 -
2.1	<b>Čarodějnické procesy</b> .....	- 4 -
2.2	<b>Đábel a jeho úloha v čarodějnických procesech</b> .....	- 15 -
<b>3</b>	<b>Právo útrpné</b> .....	- 16 -
3.1	<b>Mučicí nástroje</b> .....	- 23 -
<b>4</b>	<b>Hrdelní (akuzační) proces a tresty</b> .....	- 28 -
4.1	<b>Koldínův zákoník</b> .....	- 31 -
4.2	<b>Josefína</b> .....	- 33 -
4.3	<b>Zákoník Josefa II.</b> .....	- 42 -
<b>5</b>	<b>Závěr</b> .....	- 44 -
<b>6</b>	<b>Seznam pramenů a literatury</b> .....	- 46 -
6.1	<b>Prameny</b> .....	- 46 -
6.2	<b>Literatura</b> .....	- 46 -
6.3	<b>Internetové zdroje</b> .....	- 48 -
<b>7</b>	<b>Resumé</b> .....	- 50 -
<b>8</b>	<b>Seznam příloh</b> .....	- 52 -
8.1	<b>Příloha 1</b> .....	- 53 -
8.2	<b>Příloha 2</b> .....	- 54 -
8.3	<b>Příloha 3</b> .....	- 55 -
8.4	<b>Příloha 4</b> .....	- 56 -

# 1 Úvod

Tématem mé bakalářské práce je útrpné právo a hrdelní tresty v českém raném novověku. Ve své práci se především zaměřuji na to, jakými ohavnými prostředky si tehdejší společnost vynucovala přiznání na obyčejných lidech. Zároveň musím podotknout, že tyto obludné procedury i myšlení dřívější společnosti byly zcela iracionální. Cílem mé práce není jen přehledné pojednání o vývoji útrpného práva a hrdelního soudnictví v Čechách ale chtěla bych, aby si každý člověk, který si mojí práci přečte, uvědomil, jak dlouhá a složitá cesta vedla k moderním právním systémům, a i když si myslíme, že dnešní doba je „zkažená“, můžeme být rádi za to, co máme, jelikož v dřívější době byla dnešníma očima ochrana, svoboda nebo spravedlnost jen pouhým slovem na papíře. Současně je ale třeba připustit, že nelze dnešní kritéria přenášet do minulosti a je nutno přiznat, že samotné pojmy spravedlnost, právo či ochrana měly jinou náplň než dnes.

V úvodní části své práce se věnuji strachu jakožto fenoménu, který nepochybně zasáhl každého člověka žijícího v těchto temných dobách. Jako knihu jsem použila dílo Jeana Delumeaua *Strach na západě v 14.–18.století*<sup>1</sup>, která se touto problematikou zabývá. Zde si mohou čtenáři klást otázku, proč jsem se strachem zabývala, když je brán jako součást našeho každodenního života. Samozřejmě, strach je nedílnou součástí našeho života, neustále se něčeho bojíme, ale jak se doba vyvíjela, vyvíjel se také strach. Nejdříve se člověk bál zvířat, vody, větru, který mu ničil úrodu, ale v období středověku a raného novověku strach na sebe vzal úplně novou tvář, a to v podobě čarodějnických procesů, kterým věnuji další část mé práce. Čarodějnické procesy mají v kontextu strachu velmi důležitou roli, jelikož už zde můžeme vidět využití mučení neboli práva útrpného. Tato část práce se zabývá vznikem čarodějnických procesů v českých zemích, vznikem tzv. sabatů a dále pojednává o ďáblu, který zde hraje podstatnou

---

<sup>1</sup> DELUMEAU, Jean, *Strach na Západě ve 14. – 18. století*.

roli. Jako pramen jsem použila knihu *Malleus maleficarum* (Kladivo na čarodějnice), která se považuje za jednu z nejstrašnějších a nejhrůznějších knih vůbec.

Druhá část práce pojednává o právu útrpném. Je zde uvedena základní charakteristika, ale podstatnou část oddílu tvoří tři nejvýznamnější zákoníky – *Práva městská království českého*, *Constitutio criminalis Josephina* a *Constitutio criminalis Theresiana*, které se podíleli na vývoji jak tortury, tak hrdelního soudnictví v Čechách. V této kapitole popisují jednotlivý vývoj těchto zákoníků a uvádím jednotlivé stupně tortury, které byly přesně popsány a seřazeny od nejlehčího stupně po nejtěžší. Dále zde cituji vybrané paragrafy zákoníků, aby si čtenář mohl přesně představit krutost tehdejší doby. V poslední části této kapitoly se věnuji mučicím nástrojům jakožto prostředkům, které sadističtí vyšetřovatelé používali k působení prudké bolesti a prostřednictvím těchto nástrojů donutili oběť k doznání.

V poslední části mé práce se věnuji vývoji českého trestního soudnictví, které prošlo několika vývojovými etapami. Dále analyzuji již zmíněné zákoníky, kde popisují výčet hrdelních trestů za zmíněné delikty. V této práci jsou však zmíněny jen tresty, které se nejvíce používaly, jelikož existovalo nepřeberné množství poprav, a právě zde můžeme vidět s jakou fantazií a rozmanitostí si soudcové vynucovali přiznání. K těmto třem kodifikacím jsem připojila poslední zákoník vydaný Josefem II., který znamenal zásadní zlom v trestním právu habsburské monarchie. *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech* zrušil delikt čarodějnictví a další velmi kruté popravu se definitivně staly minulostí.

Prameny, z nichž jsem čerpala a které mi pomohly v problematice se orientovat jsou dobové zákoníky v editované podobě. Mezi nejdůležitější díla patří kniha Karolíny Adamové a Ladislava Soukupa *Prameny k dějinám práva v českých zemích*<sup>2</sup>, ze které jsem analyzovala zákoníky Marie Terezie

---

<sup>2</sup> ADAMOVIČ, Karolína a SOUKUP, Ladislav, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*.



a Josefa II. Dále jsem použila knihu Karla Malého *Práva městská království českého*<sup>3</sup>, díky které jsem analyzovala Koldínův zákoník a zároveň mi pomohla orientovat se v oblasti trestně právních norem. Ráda bych zmínila další velmi kvalitní publikace v této oblasti, a to jsou díla Jindřicha Francka *Katovské řemeslo v českých zemích*<sup>4</sup>, *Zločin a trest v Pardubicích v 16.–18. století*<sup>5</sup> a Václava Klaboucha *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*<sup>6</sup>. O tortuře existuje široká škála literatury, ale nejdetailnější představu o mučení a jejich následkům jsem získala z díla Vladimíra Šindeláře *Cesta na popraviště*<sup>7</sup> a Jaromíra Slušného *Historie mučení*.<sup>8</sup>

---

<sup>3</sup> MALÝ, Karel, *Práva městská Království českého*.

<sup>4</sup> FRANCEK, Jindřich, *Katovské řemeslo v českých zemích*.

<sup>5</sup> FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v Pardubicích 16.–18. století*.

<sup>6</sup> KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*.

<sup>7</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*.

<sup>8</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*.

## 2 Strach jako historicko-antropologický fenomén

Odborný zájem o strach ze strany historiků se začal rozvíjet až v souvislosti s profilováním historické antropologie, tzn. po polovině 20. století. Nejdále došel francouzský historik Jean Delumeau, jenž publikoval o strachu dvoudílnou práci. Vlastní strach definuje jako nejednoznačný. Je vlastní naší přirozenosti, je to hlavní obranný val, pojistka proti ohrožení, nezbytný reflex umožňující organismu uniknout dočasné smrti. Beze strachu by žádný druh nepřežil. Většina lidí si strach představuje jako pocit nebezpečí, který nám svírá naše útroby, proto je základem lidské přirozenosti a morálky. Strach se nachází prakticky na každém kroku našeho každodenního života. Strach může mít mnoho podob: Strach z duchů, strach ze sil přírody, strach z bližního, který zabíjí a znásilňuje nebo také strach z neznáma, co se nachází po lidské existenci.<sup>9</sup> Na počátku novověku se strach vyskytoval téměř všude. Ale přeci jen existuje jeden prostor, jenž nahání lidem hrůzu a respekt. A tím prostorem je moře. Tento vodní živel přinesl s sebou nejenom černý mor, ale také přináší vítr, který brání lidem v obdělávání půdy. Oceán po dlouhou dobu pokořoval člověka, který se cítil malý a zranitelný. Ale i přesto, že strach z moře se zdál být tím nejsilnějším, daleko více ovlivnily lid čarodějnické procesy, které si zaslouží zvláštní pozornost.<sup>10</sup>

### 2.1 Čarodějnické procesy

Počátkem novověku strach z čarodějnictví měli především soudci a teologové, a tak není divu, že intenzita honu na čarodějnice tehdy neuvěřitelně zesílila. Tato kritická situace se vyvíjela s ohledem na dříve poznané podoby strachu. Nejde tedy o to napsat nové dějiny čarodějnických

---

<sup>9</sup> DELUMEAU, Jean, *Strach na Západě ve 14. – 18. století/l.*, s. 19.

<sup>10</sup> Tamtéž, s. 43–44.

procesů, ale osvětlit je tím, že je zasadíme do celkového kontextu doby, což je jediná možnost, jak vymezit jejich pravé místo a objasnit, proč se náboženství a vzdělanost cítily být ohroženy.<sup>11</sup>

Čarodějnictví (magie), tj. provádění určitých praktik, jejichž pomocí má být dosaženo výsledku nadpřirozené povahy, ať už ve snaze pomáhat či léčit nebo naopak se záměrem škodit či zabíjet, je fenoménem, který provází lidskou společnost od jejich počátků až po současnost.<sup>12</sup>

Již staří Římané tvrdě trestali ty, kteří provozovali černou magii nebo prováděli nějaká škodlivá kouzla. Důvodem pronásledování však nebyl náboženský aspekt, nýbrž aspekt politický anebo kriminálně trestní. I přesto patřilo čarodějnictví k velmi těžkým zločinům a čarodějníci byli trestáni smrtí upálením. V prvních staletích uvalovala církev na kouzelníky a čaroděje jen tresty církevní. Jakmile se čarodějnictví začalo považovat za odpornou formu kacířství, vyvíjelo se trestání a pronásledování čarodějnic souběžně s vývojem nelítostného boje proti heretikům. Ze začátku se musela církev spokojit jen s duchovními zbraněmi, ať to bylo kázání, polemika nebo církevní tresty. Jakmile začalo docházet ke srůstání církevní a světské moci, začalo docházet k tvrdému teroru. Kacířství už nebylo zločinem jen proti církvi, ale i proti státu a světskému majestátu. Církev i stát šly proti všem, kteří nějakým způsobem narušovali společenský pořádek feudálního řádu a ohrožovali církevní i panské vlády. Kacíř, jakožto nepřítel všeho měl být všemi prostředky umlčen a potřen.<sup>13</sup>

Od konce 12. století se jejich postoj měnil, a to ze dvou důvodů: Jednak to byla prokazatelná hereze ve valdenském a albigenském hnutí a dále to byla vzrůstající snaha o christianizaci. Narůstající znepokojení duchovenstva zesílilo tehdy, když přijal IV. lateránský koncil v roce 1215 za papeže Inocence III.<sup>14</sup> Koncil vyhlásil každoroční povinnost zpovědi

---

<sup>11</sup> DELUMEAU, Jean, *Strach na Západě ve 14. – 18. století/ II.*, s. 191.

<sup>12</sup> FRANCEK, Jindřich, *Čarodějnické příběhy*, s. 5.

<sup>13</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 21.

<sup>14</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 56.

a přijímání a pod trestem sesazení přinutil biskupy pronásledovat a trestat kacíře v jejich diecézích.<sup>15</sup>

V roce 1231 jmenoval Řehoř IX prvního oficiálního německého inkvizitora Konráda z Marburgu, který byl velice přísný fanatik. Konrád rok a půl šířil hrůzu v Erfurtu, Marburgu a v údolí Rýna.<sup>16</sup> Ten, kdo přišel Konrádovi pod ruce měl jediné dvě možnosti: buď se „dobrovolně“ přiznat a tím si zachránit život, nebo přísahat, že je nevinný, a být neodkladně upálen. Ovšem papež vydal na jeho žádost v letech 1232 a 1233 dvě buly, v nichž uvedl všechny zločiny, kterých se dopustila sekta, proti níž Konrád bojoval.<sup>17</sup>

Podle inkvizice i samotného papeže šlo o tajné společenství, jehož novicové líbali zadek ropuchy a černé kočky, vzdávali čest bledému, hubenému muži s nápadně černýma a hluboko vpadlýma očima. Na jejich ďábelských shromážděních byl uctíván Lucifer a odehrávali se zde ty nejhorší sexuální orgie bez ohledu na příbuzenské svazky.<sup>18</sup> Mnozí katolíci raději nevyprávěli a nechali se nevinně upálit, než aby na sebe vzali takové ohavné zločiny, které nespáchali. Slabší povahy, aby si zachránili život, se uchýlovaly ke lžím. Vypovídali lživě nejen o sobě, ale i o druhých lidech zejména těch, jejichž jména Konrád vsugeroval jako podezřelá. Konrád dával své oběti mučit i rozpáleným železem. Tak se stalo, že bratr udával bratra, žena manžela nebo služebník svého pána.<sup>19</sup>

Dále začaly vznikat tzv. sabaty, které se konaly zpravidla v noci z pátku na sobotu na nějaké vysoké hoře. Každá krajina měla své proslulé místo, o kterém se věřilo, že je jeho dějištěm. Toto shromáždění obvykle řídil sám čert, nejčastěji v podobě mohutného kouzla s plamennýma očima. Součástí sabatu byly i odporné orgie, při nichž se požíralo maso z uloupených novorozeňat a další odporné pokrmy, ďábelsky se křepčilo

---

<sup>15</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 21–22.

<sup>16</sup> DELUMEAU, Jean, *Strach na Západě ve 14. – 18. století/ II.*, s. 192.

<sup>17</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 23.

<sup>18</sup> ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Hon na čarodějnice*, s. 24.

<sup>19</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 24.

a hnusně smilnilo.<sup>20</sup> Čarodějnice se zde učily různým kouzlům, dostávaly čarodějnickou mast a speciálně připravený čarodějnický prášek. Čarodějnická mast byla jedním z nejdůležitějších prostředků na vytváření kouzel. Navíc umožnila čarodějnicím přeměnu v jakékoliv zvíře a v takové podobě pak lidem způsobovat vážné škody na zdraví i na majetku.<sup>21</sup> Na sabaty se čarodějnice dostávaly nadpřirozeným způsobem, a to rychlým letem. Nejčastěji v podobě nějakého ptáka a ten se rychlým letem dostal na shromáždění. Někteří lidé věřili spíše tomu, že čarodějnice se dostávaly na sabaty lety na koštěti, holi nebo na tyči. V noci odlétala a před rozedněním se vracela zpět domů.<sup>22</sup>

Zde vznikal spor, zda-li jsou čarodějnice na shromáždění přítomny celým svým tělem, nebo jen se svojí duší, zatímco jejich tělo leželo doma bez viditelných známek života. Bedřich Šindelář ve své knize naznačuje, že čarodějnice byly na sabatech přítomny jen svojí duší. *„adeptka letu na sabat si při zavřených okenicích obyčejně klekla nahá doprostřed místnosti a začala se natírat kouzelnou mastí. Poté pod vlivem alkaloidů upadaly do hlubokého a neklidného spánku. V něm se jim zdálo o domnělém a dalekém letu na sabat, o jejich jakoby přímé účasti na orgiích sabatu s d'áblem spolu s jinými čarodějnicemi i čaroději“.*<sup>23</sup> Jedinou výhodou sabatů bylo pro čarodějnice to, že dokázaly škodit lidem nebo zvířatům a majetku druhých. Mohly přivolávat nepříznivé počasí, ničit úrodu, připravovat lidi o zdraví nebo o život. Tuto moc jim dávalo spojení s d'áblem. Není divu, že tato pověra ovládala většinu lidí, kteří poté žili ve strachu a hrůze, aby je někdo neočaroval.<sup>24</sup>

V roce 1486 byla v Německu vydána jedna z nejděsnějších a nejstrašnějších knih vůbec pověstné „Kladivo na čarodějnice“ („Hexenhammer. Malleus maleficarum“). Tato kniha měla jeden z největších významů pro upevnění a rozšíření pověry o čarodějnicích v Evropě.

---

<sup>20</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 12.

<sup>21</sup> ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Hon na čarodějnice*, s. 30.

<sup>22</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 12.

<sup>23</sup> ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Hon na čarodějnice*, s. 32.

<sup>24</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 13.

Trojdílná práce představuje v prvních dvou dílech souborné shrnutí všech oficiálních názorů na údajně zločinný charakter čarodějnictví a autoři své čtenáře seznamují se všemi možnými duhy čarodějnictví.<sup>25</sup> V posledním dílu představují samotný proces s nimi. V latinském znění dosáhla kniha takového rozšíření, jako žádná jiná kniha v období raného knihtisku.<sup>26</sup>

Kniha sloužila jak katolickým pronásledovatelům čarodějnic, tak i protestantům. Autory tohoto díla byli dva inkvizitoři Jindřich Institoris a Jakub Sprenger. Jindřich Institoris byl doktorem teologie a nelítostný inkvizitor, který se kromě jiného aktivně, avšak celkem neúspěšně exponoval proti husitům a zejména pak proti příslušníkům jednoty bratrské.<sup>27</sup> Teorie o čarodějnicích, kterou autoři ve svém díle rozpracovali nebyla ovšem nová a autoři se opírali o řadu předchůdců. Ale novým výrazným rysem této knihy byla přímo odporná a zruďná nenávisť ke všem ženám. Podle autorů zlo v ženě existovalo už od počátku jejího stvoření. Jelikož Eva byla v ráji svedena hadem, to jest samotným ďáblem.<sup>28</sup> Z čarodějnictví tedy podezřívali Institoris a Sprenger každou ženu. Mohla to být stejně tak zbožná jeptiška jako mladé dychtivé děvče. Stejně tak žena, která chodila velmi často do kostela, tak žena, která se v kostele objevovala jen velmi zřídka. Zvláště velký pozor si museli dávat na porodní báby, jelikož tajně křtili novorozeňata ve jménu ďábla. Tito dva inkvizitoři nejen věřili, že čarodějnice vraždí děti, nýbrž mohou zplodit dítě s ďáblem.<sup>29</sup>

Zde panovala i častá otázka, že se autoři ve své knize téměř nezabývali otázkou mužských čarodějů. Do podezření upadli především ti muži, kteří se pokoušeli buď z příbuzenského vztahu k obviněným ženám nebo zachraňovat život a čest těchto nevinných obětí. Mnoho lidí mělo pochybnosti o tom, zda-li jsou tyto obludné teorie pravdivé. Autoři s tímto

---

<sup>25</sup> ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Hon na čarodějnice*, s. 36.

<sup>26</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 13.

<sup>27</sup> ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Hon na čarodějnice*, s. 35.

<sup>28</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 13.

<sup>29</sup> Tamtéž, s. 14.

samozejmě počítali a v knize uvádí obsáhlou argumentaci proti pochybovačům.<sup>30</sup>

Velký význam měl zásah Jana XXII, jemuž předcházely bouřlivé procesy, při nichž vyšlo najevo, že počet lidí, kteří jsou posedlí satanem rapidně vzrůstá. Papež Jan XXII se na avignonském dvoře dozvěděl o tom, že vzrůstá obliba magie, a po poradě s biskupem vydal bulu *super illius specula*. Od té doby bylo čarodějnictví pokládáno za kacířství a inkvizitorům bylo umožněno je pronásledovat, neboť kouzelníci, kteří uctívají dábla a podepsali s ním smlouvu se odvracejí od pravé víry. Zaslouží si stejný osud jako kacíři. Křesťané měli týden na to, aby se zřekli satana, upustili se od magie a spálili všechny knihy.<sup>31</sup>

Inkvizitoři si vynucovali nepravdivá přiznání pomocí tortury, kterou schválil papež Innocenc IV. V roce 1252 vydal papež bulu *Ad extirpanda*, která zmocnila inkvizitory, aby nechali světskou vrchnost užívat mučidel a tím pádem si vynucovat přiznání kacířů. Podle nich se měl do boje proti kacířství zapojit každý člověk, který by se v tomto směru něco dověděl a zároveň i vláda každého města a kraje.<sup>32</sup> Církev si nechtěla špinit ruce krví odsouzených a odevzdávala je světské moci k potrestání. Inkviziční řízení proti kacířům se stalo nástrojem pronásledování čarodějnic. Rozhodující význam ve vývoji pronásledování čarodějnic měla bula papeže Innocence VIII z roku 148, k níž přispěli i autoři „Kladiva na čarodějnice“ Institoris a Sprenger. Papež se doslechl o strašných věcech, které se dějí v částech Horního Německa. Jak ženy, tak muži provádí zlořády s dábly, zločiny ohrožují porody žen, ničí úrodu z polí. Ženy činí neplodnými a muže impotentními. Dále se dopouštějí ohavných neřestí, aniž by se bály nebezpečí a podávají mnohým lidem špatný příklad. Proto papež pověřil inkvizitory Institora a Sprengera a dal jim plné moci, aby zakročili proti zločinům dábelského čarodějnictví. Papežská bula prohlašovala, že v Německu existuje tajná dáblova říše. Toto dalo papeži rozhodné

---

<sup>30</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 14.

<sup>31</sup> Tamtéž, s. 14.

<sup>32</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 59.

stanovisko k pronásledování čarodějnic. Na mnohých místech se ještě naráželo na odpor, ale i přesto vzplály zapálené hranice, na něž posílali inkvizitoři nevinné lidi.<sup>33</sup>

Papežskou bulu otiskli Institoris a Sprenger ve svém díle. Podnětem k zahájení procesu bylo obvykle udání. Obžalovaný, který byl vyslýchán neměl žádné tušení, kým byl udán nebo jakého zločinu se dopustil. Kdo se pokoušel obžalovaného jakýmkoliv způsobem obhajovat, byl také velmi brzy usvědčen ze spoluviny. Inkviziční soudcové nepotřebovali k obžalobě žádné objektivní důkazy, protože takové důkazy neexistovaly. Jejich cílem bylo vynutit si přiznání viny, které postačilo jako jediný, právoplatný důkaz pro odsouzení. Je samozřejmé, že obžalovaný, který byl nevinný, se nemohl přiznat k něčemu, o čem nevěděl, že by udělal.<sup>34</sup>

A tak nastoupil další nástroj inkvizičního soudu-mučení. Tortura byla hlavním prostředkem čarodějnických procesů. Jak kacířství, tak čarodějnictví bylo považováno za odporný a mimořádný zločin, že při vyšetřování bylo vše povoleno, obzvláště pokud šlo o odhalení spoluviníků. Soudci zastávali takový názor, že obžalovaní jsou ve spojení s přemocným vládcem pekel. Proto zde nebylo potřeba nějaké cenzury. Tortura si bezpečně vynutila přiznání týraných lidí i jména spoluviníků. Inkviziční proces, který byl zahájen pouze s jedním obžalovaným se rapidně rozrůstal, až většinou nabyl obludných rozměrů.<sup>35</sup> Nikdo si v tu danou chvíli nebyl zcela jist, že nebude v kteroukoliv chvíli odveden do mučírny před inkviziční tribunál. Nikoho před tímto neuchránilo ani jeho vysoké postavení nebo jeho obrovský majetek. Ba naopak: Velký majetek v této situaci zvyšoval nebezpečí, že jeho vlastník bude zatčen. Jejich jmění bylo konfiskováno a rozděleno mezi inkvizitory a světskou vrchnost.<sup>36</sup> Čarodějnický proces se mohl vést i proti mrtvým, jestliže se proti nim objevily důkazy ve výpovědi jiných vyšetřovaných lidí. Mrtvolky poté byly vykopány, spáleny a majetek byl

---

<sup>33</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 25.

<sup>34</sup> Tamtéž, s. 25.

<sup>35</sup> INNES, Brian, *Dějiny mučení*, s. 100.

<sup>36</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 26.



konfiskován ve prospěch soudců. Není divu, že v této době byly inkviziční soudy po stránce materiální plně nezávislé. Již předem existovalo zkonstruované schéma o čarodějnictví a všichni předem věděli, jaké zločiny mohl podezřelý spáchat.<sup>37</sup>

Tortura zajistila, aby se podezřelý přiznal oficiálně k čarodějnictví a to tak, že měla připravené schéma otázek, na něž musel podezřelý při mučení odpovídat. Otázky byly předem postavené tak, že vynucované odpovědi odpovídaly závěrům, k nimž soudci chtěli dospět. Důležitým důkazním prostředkem bylo objevení „dábelského stigmatu“ na jejich těle. Při zjišťování tohoto znamení nebyla ušetřena žádná místa na tělech mladých dívek i zralých žen. Tato procedura se obvykle konala před celým tribunálem. Byla součástí hrubého lidského ponižování, stejně jako hrůzné zacházení s nimi během vězení ze strany žalářníků a katových pacholků. Slabší povahy obvykle podlehly již při tomto ponížení a přiznaly bez mučení všechno, co si soudci přáli. Nejlehčí formou tortury bylo vzbuzení strachu před mučením. To mnohdy stačilo k tomu, aby obžalovaný začal vypovídat.

38

Čarodějnický soud vynášel rozsudek, který byl později zasílán k potvrzení apelačnímu soudu v Praze. Rozsudky při obvinění zněly podobně: Smrt nebo upálení. To byl tradiční trest, který sdílely čarodějnice s kacíři. Někdy byl tento trest zmírňován a to tak, že odsouzený byl před upálením sťat mečem. Nebo odsouzený byl zmrzačen ještě před popravou například: žhavými kleštěmi byly odsouzenému uskrípnuty články prstů nebo rvány kusy masa z těla a další obludné procedury.<sup>39</sup>

První čarodějnické procesy u nás, o nichž máme historické zprávy, začaly ve čtyřicátých letech XVI století.<sup>40</sup> K soudním přelíčením s osobami, které byli obviněny z čarodějnictví, docházelo ojediněle a v malém měřítku. Na evropské poměry bývaly rozsudky vcelku mírné. Až v letech 1651-1684

---

<sup>37</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 27.

<sup>38</sup> Tamtéž, s. 27.

<sup>39</sup> Tamtéž, s. 41.

<sup>40</sup> Tamtéž, s. 45.

zasáhla vlna pronásledování některá města ve Slezsku, a to v souvislosti s čarodějnickými procesy v nízkém knížectví. Nejvíce proslulé však byly procesy severomoravské, které proběhly v letech 1678-1696. Na žerotínském panství Velké Losiny ve městě Šumperku další proslulou osobou byl v tomto teroru inkviziční soudce František Boblig z Edelstadtu, jehož hrabivost a krutost neměla v naší zemi obdoby. V roce 1678 dorazil Boblig na Velké Losiny. Před vrchností se chvástal svojí dlouholetou praxí ze Slezska. Lze se tedy domnívat, že přibližně od roku 1638 se účastnil nížských procesů, i onoho pronásledování v letech 1651-1684.<sup>41</sup>

Jakmile Boblig dorazil na Losiny, ihned se pustil do díla. Podařilo se mu zjistit jména dalších čarodějnic a poté přesvědčit hraběnku o nezbytnosti útrpného výslechu. Od té doby užíval Boblig bez omezení tortury (systému fyzického mučení pomocí palečnic, španělských bot a skřipce) a obvinění z čarodějnictví se začala rapidně šířit. Mučené ženy se poté přiznávaly k nejrůznějším obviněním jako ke zneužíváním posvěcených hostií, rouhání, účasti na sabatech a podobně. Inkvizitor se ve svém řemesle bravurně vyznal. Průběh procesu narušily protesty některých kněží. Ti se dozvídali při zpovědi odsouzených lidí hrůzné podrobnosti o mučení, které je donutilo přiznávat se k nesmyslným činům, a dále udávat jména nevinných lidí, které jim při útrpném výslechu Boblig podříkával.<sup>42</sup>

Nejznámější a nejtragičtější obětí v šumperských procesech se stal Kryštof Alois Lautner. Byl to farník, který byl mezi lidmi velmi oblíben především za svoji vlídnost, shovívavost a toleranci. Vynikal pozoruhodnými vědomostmi z několika oborů například astronomie. Vlastnil také velkou knihovnu, ve které měl i významné práce o čarodějnictví, především proslulé Kladivo na čarodějnice. Ve své knihovně měl Lautner více knih o čarodějnictví, než znal Boblig. Ten znal Kladivo na čarodějnice pouze z příležitostných citátů. Vzhledem k jeho shovívavému postoji k nekatolíkům

---

<sup>41</sup> Severomoravské čarodějnické procesy-inkviziční soudce J. F. Boblig z Edelstadtu. In: Metapolis [online]. [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <http://metapolis.net/articles.asp?id=247>

<sup>42</sup> Severomoravské čarodějnické procesy-inkviziční soudce J. F. Boblig z Edelstadtu. In: Metapolis [online]. [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <http://metapolis.net/articles.asp?id=247>

v jeho vlastní farnosti, udržoval Lautner v Šumperku přátelské styky.<sup>43</sup> Bobligovy bylo jasné, že Lautner podléhá kompetenci církevní justice, a tudíž rozhodnutí o projednání případu musí nechat na olomouckém biskupovi. Byl velmi trpělivý a mezitím sháněl jakékoliv usvědčující materiály.<sup>44</sup>

Členové biskupské komise si byli moc dobře vědomi toho, že Lautner je mezi obyvateli Šumperska velmi oblíbený, a tak bylo příliš riskantní zatknout ho v tomto městě. Nakonec vymysleli podlou lest, kde hlavní role připadala mohelnickému děkanu Winklerovi. Dostal za úkol pod záminkou pozvání na posvícení vlákat Lautnera na svou faru do Mohelnice a tam ho dát zatknout. Lautner, který samozřejmě nic netušil pozvání na hostinu milerád přijal a vydal se 6. srpna 1680 ke starému spolužákovi na velké hody. Ihned po svém příjezdu byl Lautner pozván ke stolu, kde se pilo, jedlo a když se rozproudila ta největší zábava, předložil Winkler Lautnerovi písemný příkaz k zatčení opatřený biskupskou pečetí. Vzápětí byl tedy Lautner odveden biskupskými myslivci od hostiny a připraveným povozem byl dopraven na biskupský hrad Mírov a tam uvězněn.<sup>45</sup>

Mezitím uvěznil celou rodinu barvíře Sattlera, který byl nejbohatší šumperský měšťan a dále Lautnerovu hospodyní Zuzanu Voglickovou. Jejich vynucené výpovědi obviňovali Lautnera z nesmyslných nepravostí, především z pořádání orgiastických hodokvasů, kterých se měly účastnit čarodějníci a čarodějnice z celého okolí, kde mělo za přítomnosti satana docházet k nejrůznějším formám sexuálních výstřelkům včetně incestu a dokonce i k souložím s démony. Za vůdce těchto čarodějnických shromáždění byl považován právě Lautner. K podobným výpovědím byly i nuceny zatčené ženy z losinského panství. Boblig nakonec shromáždil výpovědi od 36 osob a přímo vystoupil proti Lautnerovi. Zprvu nemohl Boblig použít proti Lautnerovi Torturu. Lautner celé čtyři roky odmítal se

---

<sup>43</sup> ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Hon na čarodějnice*, s. 198.

<sup>44</sup> *Severomoravské čarodějnické procesy-inkviziční soudce J. F. Boblig z Edelstadtu*. In: Metapolis [online]. [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <http://metapolis.net/articles.asp?id=247>

<sup>45</sup> ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Hon na čarodějnice*, s. 199.

k čemukoliv doznat. A tak biskup roku 1684 dal svolení k útrpnému výslechu. Lautner byl deset dní surově mučen a soudcům se nakonec podařilo zlomit jeho odpor. Přiznal se k nejabsurdnějším obviněním, která vykonstruoval Boblig na základě výpovědi ostatních. Samozřejmě, že žádné z těchto obvinění se nezakládalo na pravdě. Snad jen to, že Lautner měl občas intimní styk se svojí hospodyní Zuzanou, což u kněží nebylo nijak neobvyklým prohřeškem. Když byl řetězem připoután ke kůlu, přivázal mu katův pacholek na krk pytlík, který byl naplněný střelným prachem. Na přání biskupa měla být takto urychlena jeho smrt. Když poté pacholek přivedl pytlík k výbuchu, exploze Lautnera nezabila, nýbrž těžce zranila. Lautner do poslední chvíle z hořící hranice volal svatá jména a hlasitě se modlil. Po Lautnerově smrti konal Boblig svá hrůzná díla dalších deset let.<sup>46</sup>

Od 90 let 17. století začala být probíhajícími procesy znepokojena také vrchnost, jelikož procesy už nepřinášely tak velký výdělek jako kdysi, spíše naopak. Nejproslulejší čarodějnické procesy u nás proběhly na území, které bylo osídleno převážně německým obyvatelstvem. Není divu, jelikož kořeny démonologických pověr pocházejí z německých zemích. Ta se projevila nejen v 16. a 17. století během „honu na čarodějnice“, nýbrž i v pozdějších dobách. Nicméně se české země příznivě lišily od mnohých jiným tím, že v nich nedošlo k protičarodějnické hysterii a masovému pronásledování a vraždění čarodějnic. Je velmi těžké najít jednu základní příčinu proč tomu tak bylo. Na této situaci se podílelo více příčin.<sup>47</sup> Jednou z nich bylo i rozvážné stanovisko panovníka, jak Ferdinanda I. Habsburského, tak jeho nástupců. Maxmilián, který se klonil k náboženské toleranci, přímo čarodějnictví odmítal. Také jednou z příčin mohlo být i to, že země Koruny české celkem pozdě zavedly papežskou inkvizici. Došlo k ní ve srovnání s ostatními evropskými zeměmi opožděně, a to teprve v roce 1318.<sup>48</sup>

---

<sup>46</sup> Severomoravské čarodějnické procesy-inkviziční soudce J. F. Boblig z Edelstadtu. In: Metapolis [online]. [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <http://metapolis.net/articles.asp?id=247>

<sup>47</sup> Severomoravské čarodějnické procesy-inkviziční soudce J. F. Boblig z Edelstadtu. In: Metapolis [online]. [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <http://metapolis.net/articles.asp?id=247>

<sup>48</sup> ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Hon na čarodějnice*, s. 170.

## 2.2 Ďábel a jeho úloha v čarodějnických procesech

Přestože ďábel nebyl nikdy osobně přítomen, sehrál v čarodějnických procesech osudnou roli. V první řadě, představit si ďábla je těžce splnitelný úkol. Dokonce i takový odborníci, kteří v něho věřili, měli s tímto úkolem velké potíže a nedokázali podat jednoznačnou odpověď kdo ďábel vůbec je. Většina náboženství se pokoušela vyložit protiklad dobra a zla, světla a tmy, života a smrti. A tak proti bohu, který představoval dobro, stál ďábel jako představitel zla. Ať už to byly démoni, satani, čerti, nebo jak jim lidé všemožně říkali, ovlivňovaly nepříznivě osudy lidí a byly příčinu neblahých přírodních jevů. Způsobovaly různé nemoci, uhynutí zvířat nebo dokonce i smrt člověka. Lidé věřili, že ďáblové měly i tu sílu proniknout do nitra člověka a tím ho posednout.<sup>49</sup>

V knize Malleus Maleficarum se o ďáblovi hovoří takto: *“Opačný názor tvrdí, že ďábel nemůže tak snadno a pohotově škodit lidstvu sám, jako když jsou ony jeho služebnicemi. Na prvním místě můžeme uvažovat o aktu plození. Pro každý čin, který působí na někoho druhého, je zapotřebí s touto osobou nastolit nějaký styk s lidským tělem, neboť s ním nemá nic takového společného, a tak používá některé lidské nástroje a za tím účelem mu propůjčuje schopnost škodit tělesným stykem.”<sup>50</sup>*

---

<sup>49</sup> KOČÍ, Josef, *Čarodějnické procesy*, s. 7.

<sup>50</sup> LENKOVÁ, Jitka. *Kladivo na čarodějnice=Malleus maleficarum*, s. 44.

### 3 Právo útrpné

Ottův slovník naučný definuje torturu jako útrpné právo, mučení, soudní prostředek donutiti obviněného nebo svědka způsobenými mu velikými bolestmi k vyznání pravdy. Tortura náleží k oněm poblouzením lidské společnosti, jež se dala po mnoho set let jménem práva.<sup>51</sup>

Mučení neboli právo útrpné můžeme charakterizovat jako násilí ať už duševní nebo psychické. Cílem tortury je donutit člověka, aby jednal tak, jak to druhému vyhovuje, tj. aby člověk činil to, co původně vůbec činit nechtěl, nebo co je dokonce v rozporu s jeho bytostními zájmy. Termín mučení zahrnuje širokou škálu využívaných metod či prostředků, které se aplikují nejen na jednotlivce, ale i na skupinu osob nebo i na celé národy. Pod pojmem mučení si taktéž můžeme představit týrání rodinných osob či spolužáků nebo partnera. Člověk si mnohdy ani neuvědomí, že tímto způsobem nemá k mučení zas až tak daleko, ať už „jen“ v lehké formě nebo v té těžší.<sup>52</sup>

Mučení praktikované v dávných dobách v těžší či mírnější formě, podle závažnosti daného činu, bylo chápáno jako prostředek k doznání skutečných viníků. V primitivním světě, kde byl život krátký a drsný, lze sotva očekávat, že právní či trestní postih bude něco jiného než sám život. Pokud se zločinec provinil proti všeobecně uznávaným morálním pravidlům, byl veřejně bičován, ukřižován nebo uškrcen. To posloužilo jako názorný příklad toho, že se má dbát na dodržování ustanovených pravidel a že společnost je nadále v bezpečí a lidé respektující tyto zákony mohou dále klidně spát. Tyto názorné příklady, že nástroje práva fungují, jak je třeba, vždy plnily davy uspokojením a dodávaly jim příjemný uklidňující pocit, že se

---

<sup>51</sup> Ottův slovník naučný, Dvacátý pátý díl. Praha: J. Otto, 1906.s. 599–600.

<sup>52</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 3.

věci ubírají správným směrem. Navíc šlo o formu levné zábavy a také o příležitost se lehce zbavovat lidí, kteří nějakým způsobem vybočovali z řad. Během tisíciletí povstaly a padly stovky civilizací, ale užívání mučení a důvody zůstávaly prakticky stejné. Dávné podoby mučení, tehdy spojovaného s trestem, nebyvaly nijak zvlášť promyšlené, pokud šlo o účinek a psychiku lidí. Ale jak se čas měnil, změnil se i přístup k tortuře.<sup>53</sup>

První spolehlivé zmínky o tortuře se objevují na sklonku 13. století a ve dvacátých letech 14. století se objevuje ve městech jako Štrasburk, ve Špýru a v Kolíně nad Rýnem-shodou okolností pokaždé v sídelních městech biskupství nebo arcibiskupství.<sup>54</sup> Každý zámek i hrady, měly ve svých sklepeních své vlastní hladomorny a mučírny, stejně jako měly všechny i svá městská vězení.<sup>55</sup> Mimořádně významným pramenem o použití tortury v českých zemích je tzv. Brněnská kniha písaře Jana, která byla napsána pravděpodobně na konci padesátých let 14. století. Tato kniha obsahuje nálezy a naučení brněnského městského soudu pocházející převážně již z druhé čtvrtiny 14. století. První přímé prameny o používání tortury u městských soudů v českých a moravských městech se začínají objevovat až od poloviny 15. století.<sup>56</sup>

I když nebyla pravidla mučení přesně stanovena (ač některé zásady užití tortury formulují již roku 1460 v nařízení krále Jiřího z Poděbrad), postupně se tato pravidla sjednotila vlivem úprav městského práva. Přesto se soudci snažili, aby se z nelidského nestávalo ještě nelidštější. V tom se přístup českých zemí lišil od sousedních německých zemí, kde se od 15. století pěstoval kult hrůzy, utrpení a používalo se zde kolem 60–70 druhů mučení.<sup>57</sup> Soudy Českého království ale nebyly jednotné, proto existoval i rozdílný přístup k mučení. Například ve středověku zemský soud mučení neznal a nepoužíval ho. Jiné to bylo ve městech, která své právní normy odvozovala od severoněmeckého (magdeburského) práva. Navíc v roce

---

<sup>53</sup> DONNELLY, Mark, *Nejkrutější metody mučení v dějinách*, s. 20–21.

<sup>54</sup> FRANCEK, Jindřich, *Čarodějnické příběhy*, s. 11.

<sup>55</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 61.

<sup>56</sup> FRANCEK, Jindřich, *Čarodějnické příběhy*, s. 11.

<sup>57</sup> Tamtéž, s. 25.

1532 vyšel *Hrdelní řád císaře Karla V.*, který v německých zemích mnohé postupy sjednocoval a deklaroval zásadu, že výpověď na mučidlech je rozhodujícím důkazem proti obžalovanému. Tento řád ale pro české území neplatil. Přesto se objevovaly tyto tendence sjednotit. V roce 1569 Pavel Kristián z Koldína kodifikoval městská práva s výraznou inspirací v brněnském právu, ale se svým návrhem narazil. Nelíbil se severočeským městům, která se na rozdíl od středních a jižních Čech a Moravy řídila právem magdeburským. Do věci se vložil císař Rudolf II. a nakonec rozhodl v Koldínův prospěch, takže roku 1579 vyšel tento kodex pod názvem *Práva městská Království Českého*.<sup>58</sup>

Koldín se především snažil o to, aby se mučení používalo pouze v případech „velkých a vážných“. Současně varoval před jeho zneužíváním. Přesto stanovil podle vzoru císaře Karla V. trest smrti za zločinu čarodějnictví u mužů setnutí, u žen upálení zaživa. K mučení se přistupovalo v případě, když byl pachatel přímo dopaden na místě činu a nechtěl říci jména svých spolupachatelů. O ně měli soudci enormní zájem a prozrazení jejich jmen mělo za následek další zatčení a mučení. Koldín vybízel k opatrnosti na mučidlech a dále apeloval na to, aby obviněný byl prověřen podrobným výslechem a následně odveden na mučidla. Na druhé straně vyzýval k mučení tam, kde řada indicií naznačovala, že pachatel je skutečným viníkem, ale samy nebyly až zas tak zřejmé. K této praxi vedlo soudce také *Obnovené zřízení zemské*. Ale i zde nebyla přesně stanovená hranice mezi odsouzenými a důkazy, takže bylo na každém soudci, aby situaci vyhodnotil tak, jak uzná za vhodné. Za doby Koldína se preferovala jistá mírnost a opatrnost. Podle jeho stanoviska, měl dotýčný celou torturu přežít živý a bez větší újmy na zdraví, což ale víme bylo napsáno pouze na papíře.<sup>59</sup>

V roce 1656 vydal císař Ferdinand III. pro Dolní Rakousy nový hrdelní řád–*Constitutio criminalis Ferdinandea*, který vycházel z německého práva

---

<sup>58</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 70–71.

<sup>59</sup> Tamtéž, s. 71–72.



a začal postupně vytlačovat naše tradiční postupy. Pro území Čech ale neplatil až císař Josef I. vydal pro české země *Constitutio criminalis Josephina – Nové útrpné a hrdelní právo*, a to v roce 1707 německy a o rok později česky.<sup>60</sup> Jozefína stanovila přesný výčet povolených způsobů mučení, které byly přesně popsány a seřazeny od nejlehčího stupně po nejtěžší. Mučení jiným způsobem, než bylo psáno v zákoníku bylo nepřípustné.<sup>61</sup>

**Prvním** stupněm mučení byla tzv. vazba nebo šněrování, které spočívalo v tom, že se vyslýchanému omotala šňůra kolem předloktí, která se mu zarývala do masa. **Druhým** stupněm bylo použití palečnice. Byl to nástroj, který se skládal ze dvou železných plátů s vypuklinami na palec, kde se poté drtily oběti nehty. Oba způsoby mučení byly považovány za mírné stupně mučení.<sup>62</sup> **Třetím** a zároveň těžším způsobem mučení bylo použití španělské boty. Byl to nástroj složený z železných plátů opatřených vevnitř tupými hřeby a spojených zase šroubovacím mechanismem pro každou nohu zvlášť, které se po přiložení utahovaly a drtily člověku holenní kosti. **Čtvrtým** stupněm bylo natahování na žebřík, který byl v Čechách snad nejpoužívanějším mučicím nástrojem. Posledním **pátým** stupněm bylo pálení ohněm. Dalo by se říci, že i tento způsob mučení byl v Čechách velmi populární.<sup>63</sup>

Mučený předem nevěděl, kolik a které stupně budou proti němu použity. Jednotlivé stupně tortury se mohly samozřejmě kombinovat. Nikde nebylo přesně dáno, že se musí postupovat od prvního stupně k pátému, ale mohla být uložena i úplná tortura od začátku až do konce. Proto než se něco takového uskutečnilo, mohl se odsouzenec dobrovolně přiznat. Když to neudělal, procházel skutečně jednotlivými stupni tortury. Nikde nebylo stanoveno, jak dlouho bude odsouzenec držen. Jozefína říká neurčitě jen, že „ne příliš dlouho“. Na vězně dohlížel soudce řídící torturu. Měl na starost,

---

<sup>60</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 117–118.

<sup>61</sup> KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 340.

<sup>62</sup> Tamtéž, s. 340.

<sup>63</sup> Tamtéž, s. 342.

aby odsouzení nevrátila nenapravitelná škoda na těle.<sup>64</sup> Paragraf 3. uváděl, že „*Ti, kteří nějakou škodu neb ránu na těle mají a taková podle svědectví lékaře, kdyby trápení následovati měla, se rozšířiti neb zvětšiti mohla, při takových buď celé trápení se podloží aneb toliko ten stupeň, kterýmby škoda neb rána zvětšená byla, se opouští...*“<sup>65</sup>

Když soudce nebo lékař zpozoroval, že vězeň nemůže unést další mučení a upadl do bezvědomí nebo utrpěl těžká zranění na těle, mučení se přerušilo a mohlo se pokračovat dál až oběť v okamžiku, kdy opět přišla k sobě. Zatím mu měly být dopřány prostředky k občerstvení a nabytí zdraví.<sup>66</sup>

Mučení bylo prováděno v oddělených mučírňách a mučení prováděl kat společně s jeho pacholky. Při každém útrpném výslechu musel být přítomen krevní písař, který byl zavázán přísahou, že bude zapisovat a zachová vše v tajnosti. Písař zapisoval do smolných knih a měl zaznamenat vše, co se na útrpném výslechu událo. Zapisoval všechna slova, znamení odsouzeného a specifikovat co vyslýchaný říkal při použití palečnice nebo při natahování.<sup>67</sup> K mučení se smělo přikročit jen za bílého dne, nikoliv v noci. Zásadně mělo proběhnout v jediném půl dni. Rozmístění jednotlivých stupňů mučení do dvou až tří dnů bylo jen ve výjimečných případech a po zvláštním povolením apelačního soudu. Za zvláštní případy byly pokládány především Židé, kteří byli navyklí k zatvrzelému zapírání. Mučit se smělo jen ve všední dny, nikoliv v neděli nebo ve svátek.<sup>68</sup>

Dále Josefův zákoník obsahoval omezení, která ohraničovala okruh osob, u nichž se mohlo mučení použít. Paragraf 1. stanovil, že mučit se nesmí „*Ženy těhotné, které však dříve skrze báby přísežné...přehledané býti mají, šestnedělky, pošetili neb od přirození na rozumu nedostateční, hluchý, němí, střeštění, nebezpečně nemocní, jakož i ti, kteří v velkých*

---

<sup>64</sup> KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 343.

<sup>65</sup> ADAMOVIČ, Karolína a SOUKUP, Ladislav, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, s. 187.

<sup>66</sup> KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 343.

<sup>67</sup> Tamtéž, s. 340.

<sup>68</sup> Tamtéž, s. 338.

*povinnostech a důstojenství postavení jsou, jakož naše císařské a královské raddy, doktoři, vladykové krom v ourážce nejvyššího božského i lidského důstojenství a v jinších hrozných zločinnostech.“*<sup>69</sup>

Paragraf 2. doplnil, že „*Jiné můžou útrpnou pohrůžkou přestašení však nikoliv skutečně na ně ruka vložená býti nemá, jako nezletilí neb sice mdlí lidé...*“<sup>70</sup>

V 18. století začaly jednotlivé státy od mučení ustupovat. Jako první zrušil mučení na německém území pruský král Friedrich II. Veliký svým dekretem z 3. června 1740. Mučeny však mohly být nadále osoby obviněné z velezrady, vlastizrady nebo sérioví vrazi. Zlom přinesla až druhá polovina tohoto století. V letech 1767-1779 bylo mučení zrušeno v osmi zemích a do konce století v dalších čtyřech. Další obrat přinesla francouzská revoluce, během níž mučení v německých státech bylo zcela zlikvidováno.<sup>71</sup>

V habsburské monarchii vládl v oblasti vyšetřovacích mučicích metod doslova zmatek a každý soud je aplikoval podle vlastního uvážení. Aby se s tímto skoncovalo, císařovna Marie Terezie vydala německy 31. prosince 1768 svůj vlastní trestní řád pod názvem *Constitutio criminalis Theresiana* nebo také *Nemesis Theresiana* nebo jen *Theresiana*. O rok později vyšlo české vydání pod názvem *Útrpné a hrdelní právo Marie Terezie*. Platilo pouze pro rakouské země a České království, zatímco Uherské království se i nadále řídilo tzv. Tripartity, které určovaly nejen tresty, ale i mučicí postupy.<sup>72</sup>

Theresiana stanovila tezi, že přiznání člověka bude učiněné i na mučidlech. Navíc obžalovaný musel prokazovat svou nevinu a neměl právo na obhájce, takže soudce měl jeho osud v rukou. Co se tortury týče, došlo ke sjednocení všech postupů a jiné postupy se nesměly používat. Tím

---

<sup>69</sup> ADAMOVIČ, Karolína a SOUKUP, Ladislav, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, s. 187.

<sup>70</sup> Tamtéž, s. 187.

<sup>71</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 118.

<sup>72</sup> Tamtéž, s. 118.

pádem se vše mimo rámeček Theresiany dostalo mimo zákon a přestalo se zcela používat.<sup>73</sup>

Zákoník se dělil na dva díly. Díl první tvořily články 1–54 a nesl název *O hrdelním pokračování*. Díl druhý obsahoval články 55–104 a nazýval se *O hrdelních přečiněních obzvláště o jejich trestech*.<sup>74</sup>

Článek 38, paragraf 1. definoval mučení jako *právní donucující prostředek, aby zapírající zločinec, který strany spáchaného skutku silně stížen jest, v nedostatku úplného důkazu k přiznání přiveden, anebo od na něho padajícího podezření a potahu očištěn byl*.<sup>75</sup>

Oproti josefínskému zákoníku obsahovala Theresiana jen čtyři stupně mučení. Prvním stupněm bylo použití palečnic, druhým bylo šněrování rukou, třetím natažení na skřípec nebo na žebřík a nejvyšším stupněm bylo pálení ohněm. Španělská bota se používala jen tehdy, když nebyl ani jeden z nástrojů k dispozici a zároveň se španělská bota používala jen u mužů.<sup>76</sup>

Obdobně jako Jozefína i Theresiana zakazovala mučit osoby, které „nemohou nesmyslní, pošetilí, jako i příliš sprostí a mdlí lidé, též také hluchí a němí, od kterých jistá znamení míti se nemohou, útrpným dotazem dokona potkání, ani jim mučením pohrožováno býti.“<sup>77</sup> Dále nesměli býti mučeny „děti pod čtrnácte let nemohou krom pohrožování anebo konečně kárání s několika švihami metlou ostřeji tázané býti, lečby zlosynnost věk přemáhala, což rozumnému uvážení soudce zanechává.“<sup>78</sup>

Dále nesměly být mučeny těhotné ženy, staří lidé ani šlechtici (když se tedy nepokusili o velezradu). Při mučení musel být přítomen ranhojič, který mohl v případě nutnosti celý proces přerušit nebo zastavit. Současně zákoník stanovil druhy tělesných trestů včetně trestu smrti. Theresiana už byla v době svého vzniku roku 1769 přežitkem a byla neudržitelná

<sup>73</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 119.

<sup>74</sup> ADAMOVÁ, Karolina a SOUKUP, Ladislav, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, s. 194.

<sup>75</sup> Tamtéž, s. 200.

<sup>76</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 119.

<sup>77</sup> ADAMOVÁ, Karolina a SOUKUP, Ladislav, *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, s. 202.

<sup>78</sup> Tamtéž, s. 202.

s ohledem na vývoj v okolních zemích, takže byla zrušena. Poté bylo mučení 3. ledna 1776 císařským výnosem úplně zrušeno. V roce 1787 vydal císař Josef II. obecní řád kriminální, který se o tortuře již vůbec nezmínil.<sup>79</sup>

### 3.1 Mučicí nástroje

Čistě fyzické formy mučením jako je bití a bičování nebo mučení ohněm či vodou, nestačily některým zvláště sadistickým vyšetřovatelům, kteří požadovali důmyslné nástroje speciálně určené k působení prudké bolesti, již by bylo zároveň postupně zvyšovat a jejím prostřednictvím přinutit oběť k doznání.<sup>80</sup>

**Skřípec** je nejznámějším a nejpoužívanějším mučicím nástrojem. Jeho použití se datuje už od starověku. V Řecku se používal jako prostředek mučení ve světských soudních procesech. Dále ho hojně využívali římscí císařové, především Tiberius. Princip skřípce je v tom, že paže oběti se připevnilly k trámu na jedné straně a tělo se postupně napínalo pomocí provazů, které se připoutaly k nohám. Zprvu oběť napínání odolávala, později však končetiny povolily, nejprve svaly na pažích a poté i na nohou: šlachy a svalová vlákna se roztrhly. Následné napínání porušilo svaly břicha, a pokud se mučilo dále, došlo k vykloubení končetin a následně i jejich vytržení z kloubních pouzder.<sup>81</sup>

Od vzniku inkvizice se skřípec používal častěji, a to především světskými soudy. Skřípec byl horizontální nebo vertikální. Skládal se z otevřeného obdélníkového dřevěného nebo železného rámu, někdy i více než dva metry dlouhého. Ve vertikální poloze se zápěstí oběti přivazovala k hornímu břevnu provazy upevněné k chodidlům pak byly postupně zatěžovány závažími nebo procházely na druhém konci rámu přes rumpál,

---

<sup>79</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 119.

<sup>80</sup> INNES, Brian, *Dějiny mučení*, s. 123.

<sup>81</sup> Tamtéž, s. 123.

kterým otáčeli dva pomocníci. V horizontální pozici byl rám vyzdvižen asi metr nad zem: na zem pod něj byla uložena oběť a provazy vedoucí od zápěstí a kotníků byly na obou koncích napínány dvě rumpály. Jiné skřipce měly rám opatřený příčnými lištami, na kterých oběť ležela. V některých oblastech se skřipci říkalo žebřík.<sup>82</sup>

V českých soudních dokumentech je mučení na skřipci nazýváno jako „za sucha tažení“ nebo „suché trápení“. Mučení tímto způsobem někdy skončilo smrtí. Mučení na skřipci mohlo být prováděno několika způsoby.<sup>83</sup> U nás kati a jeho pomocníci lezli po žebříku k mučenému a třásli jeho tělem. Dalším systémem, zvyšující muka obviněného, bylo vybavení skřipce a žebříků otáčivými nebo pevnými příčkami, pobitými hřebíky nebo jinými hroty. Byli zde i kati, kteří vpletli ruce a nohy oběti mezi příčky žebříku, takže při jejich natahování pociťovali ještě větší bolest. Kati věděli, co přesně dělat, aby oběti způsobili co největší bolest a zároveň byli velice vynalézaví.

84

První zmínky o **palečnicích** se objevují již v roce 1397 a vynalezl je Skot Thomas Dalyell a jako první ho použil při výslechu Williama Spence: *„Použili jsme malé ocelové šroubky, které svíraly prsty na nohou a způsobovaly takovou bolest, že se zhroutil. Neboť mu bylo řečeno, že mu takto sešroubují každý kloub v těle, jeden po druhém, dokud se nepřizná“*.<sup>85</sup> Ve své původní podobě nebyl tento nástroj o moc složitější než louskáček na ořechy. V dokonalejší podobě se skládal ze dvou krátkých železných tyčí, z nichž jedna byla opatřena třemi pruty, které zapadaly do tří otvorů ve druhé. Konečky prstů na ruku nebo na nohu se zasunuly mezi tyče po obou stranách středového prutu a byly stále těsněji utahovány.<sup>86</sup>

Proces prováděl kat a ten mohl znásobit muka mučeného, a to hned několika způsoby. Především používal palečnice s ostrými rýhami nebo

---

<sup>82</sup> INNES, Brian, *Dějiny mučení*, s. 124.

<sup>83</sup> VERBÍK, Antonín, *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově*, s. 24.

<sup>84</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 156.

<sup>85</sup> INNES, Brian, *Dějiny mučení*, s. 129.

<sup>86</sup> Tamtéž, s. 129.

hranami, které prsty nejenom drtily, ale také řezaly, nebo posuvné plochy palečnic pokryl ostrými hřebíky, které rovněž způsobovaly těžké rány. Kat mohl podle jeho uvážení celý tento proces několikrát opakovat, a přitom se zaměřit na různé části prstu. Podle druhu palečnic palce své oběti drtil jeden po druhém nebo několik najednou. Nebyl rozdíl v tom, zda-li oběť vystavila prsty na ruku nebo na nohu. V našich zemích bylo zvykem do palečnic bušit, což zvyšovalo bolest. Na druhé straně se ale mučení palečnicemi u nás orientovalo na nehtová lůžka.<sup>87</sup>

Jiný způsob spočíval v tom, že do zužujícího se otvoru vložil kat dvě desky a mezi ně vložil ruku mučeného. Poté kladivem obě desky vrážel stále hlouběji do otvoru, dokud ruku mučeného zcela nesevřely. Další způsob mířil na hlavu oběti. Nejednalo se přitom jen o mučivý způsob usmrcení pachatele, ale o skutečný systém přímého mučení. Hlava odsouzeného byla vystavena velkému tlaku pomocí provazu, kterým se jeho hlava stáhla.<sup>88</sup> Ve středověkém Německu vznikly větší palečnice, které kat pokládal mučenému jednou částí na temeno hlavy a druhou pod krk. Při stahování šroubu byla drcena zejména čelist člověka.<sup>89</sup>

Podobně jako u palečnic, i v případě **španělských bot** se využíval systém dvou posuvných ploch v kombinaci s otáčivými šrouby. První část navlékl kat odsouzenému na lýtko, druhou část na holeň a začal postupně stahovat. U jiného typu španělské boty, kterou znali naši předkové, byly obě čelisti na jedné straně spojeny panty (typ rozevřená kniha) a šrouby se nacházely pouze na druhé straně. Po nasazení na holeň byl princip na stejné bázi.<sup>90</sup>

Výhodou tohoto nástroje byla nejen přenosnost a lehká manipulace, ale také účinnost. Kati s nimi dokázali manipulovat bravurně a podobně jako u jiných případů se zaměřovali hlavně na holeň nebo se zaměřili na jiné části, jež drtili jednu po druhé. Pro zvýšení účinnosti byl tento mučicí nástroj

---

<sup>87</sup>SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 166.

<sup>88</sup> Tamtéž, s. 167.

<sup>89</sup> Tamtéž, s. 167.

<sup>90</sup> INNES, Brian, *Dějiny mučení*, s. 130.

opatřen zevnitř ostrými hroty různé tloušťky, čímž v průběhu mučení byli ošklivě poraněny nohy oběti. Vzhledem k těmto okolnostem bylo nasazení španělské boty bráno jako ostřejší mučení.

V případě **mučení ohněm** by se na první pohled mohlo zdát, že patřilo ve středověku a v raném novověku mezi nejužívanější, ale opak byl pravdou, neboť se používaly daleko rafinovanější mučicí nástroje, než byl oheň.<sup>91</sup> Mučení ohněm se ale běžně využívalo při válečných taženích, kterému byli vystaveni především zajatci. Oheň byl totiž vždy poblíž a taktéž způsoboval velkou bolest. Dále oheň měl posvátný a očistný účinek. Upalovali se nejen kacíři, ale i čarodějnice, kdy oheň měl očistit jejich duši.<sup>92</sup>

Mučení ohněm se provádělo třemi způsoby. První způsob byl ten, že mučeného vhodili přímo do ohně, což bylo ale dosti nepraktické. Vězeň proceduru nemusel přežít, a tak by se vyslychající nedozvěděli jeho výpověď. Největším problémem byla nepředvídatelnost ohně. Stačil jen závan větru a obětí se nestal vyslychaný, ale kat. Navíc plamen nezasáhl mučeného tam, kam chtěli, takže tato procedura se mohla i několikrát bezvýsledně opakovat.<sup>93</sup> Z tohoto důvodu se začal nosit oheň přímo za mučeným, čímž vznikl druhý způsob. Jak ve středověké, tak v novověké mučírně vždy stál rošt se dřevem, do kterého se vkládaly železné nebo kovové předměty. Dále se používaly louče, jejichž plamen byl menší, a tak mohl kat přesně zasáhnout to místo na těle mučeného. Také méně docházelo k poranění katů. Nejčastější poloha mučeného byla ta, že měl odhalený trup a nemohl se bránit. Ideálně se před pálením vytáhl za ruce do přiměřené výše a v některých případech mu byly svázané i nohy. Kat páлил loučí, později také svíčkami především boky člověka. Zaměřovali se na místa, kde bylo nejméně podkožního tuku, a to především na záda, podpaží nebo hrudník. Místa opalovala tak dlouho, dokud nevznikly puchýře, ty se

---

<sup>91</sup> INNES, Brian, *Dějiny mučení*, s. 131.

<sup>92</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 180.

<sup>93</sup> Tamtéž, s. 182.



jen z těla seškrábly a pokračovalo se v mučení dál. V mnoha případech se opalovalo až na živé maso.<sup>94</sup>

Kromě pálení loučí a svíčkami se používal rošt s otevřeným ohněm. Kat si přitáhl člověka blíže k sobě a vkládal mu do ohně ruce a nohy. Podle nutnosti intenzitu ohně zvyšoval nebo snižoval, čímž délku mučení mohl prodlužovat. Pálení nohou se užívalo ještě v 18. století, kde odsouzení byli také upalování zaživa.<sup>95</sup> Kromě pálení různých částí těla, se dále používaly rozžhavené uhlíky. *„Roku 1480 byl farář od sv. Jiljí Michal trápen na hradě Karlštejn tak, že musel stát bos na rozžhaveném plechu a kat mu dával do podpaží rozpálené hrušky (železné roubíky).“*<sup>96</sup>

Uhlíky měly výhodu v tom, že působily přesně na místě, kam je kat umístil. Navíc držely dlouhou dobu žár, takže bolest byla ještě více intenzivnější. Zvláštní formou mučení ohněm bylo polévání odsouzených vroucí vodou nebo rozpáleným olejem. Polévalo se celé tělo, nebo jen jejich končetiny. Mučení ohněm se praktikuje i v dnešní době-pálení cigaretou nebo zapalovačem. V některých oblastech se dala přednost elektřině nebo kyselinám, které mají stejný, ne-li horší účinek.<sup>97</sup>

---

<sup>94</sup> SLUŠNÝ, Jaromír, *Historie mučení*, s. 183–184.

<sup>95</sup> Tamtéž, s. 184.

<sup>96</sup> Tamtéž, s. 187.

<sup>97</sup> INNES, Brian, *Dějiny mučení*, s. 131.

## 4 Hrdelní (akuzační) proces a tresty

České trestní soudnictví prošlo ve středověku i v raném novověku několika vývojovými etapami jak po stránce ekonomické, tak politické, které směřovalo od obyčejového práva k obecným právním normám. Podstatné bylo, že trestní delikty spadaly v závislosti na stavovské příslušnosti pod různé soudy. Tento stav se vyvinul postupně, prvotním výhradním disponentem hrdelního soudnictví byl panovník. **Šlechtici** spadali pod zemský soud, jehož počátky máme zaznamenány ve druhé polovině 13. století. Tento soud rozhodoval v nesporném soudnictví i v trestních záležitostech. Předsedal mu panovník, pokud nebyl přítomen, potom nejvyšší purkrabí. Řízení bylo ústní a řídil je nejvyšší soudce, sbor přísedících tvořila dvanáct pánů a osm rytířů. V procesech se uplatňovalo specifické české právo, tzv. nálezové nebo obyčejové. To znamená, že se rozsudky vyhlašovaly nalézáním práva, takže se vyneseny nálezy stávaly podkladem pro pozdější rozhodování. Až v 16. století došlo ke kodifikaci šlechtického práva<sup>98</sup>

Bylo jím roku 1500 vydaní *Vladislavské zřízení zemské*, které zemské právo shrnulo převážně z formulací zemských desk. Jde o právo ústavní, procesní, správní, předpisy o pravomoci a odpovědnosti zemských úředníků, právo majetkové, dědické. V zákoníku není nic jiného než to, co od starodávna v Čechách platilo, tj. co šlechta jako svá práva užívala. Ale i přesto nadále platily starobylé právní obyčeje a nálezy.<sup>99</sup> V letech 1530, 1544 a 1564 byla vydána zemská řízení, v nichž se odrážela politická situace doby. Zemský soud byl do 17. století jedinou institucí, proti němuž neexistovala možnost odvolání. Tortura nebyla užívána jako prostředek důkazu, jelikož proces měl obžalovací charakter.<sup>100</sup>

<sup>98</sup> FRANCEK, Jindřich, *Katovské řemeslo v českých zemích*, s. 5.

<sup>99</sup> FRANCEK, Jindřich, *Svatováclavská smlouva: Urození versus neurození*, s. 27.

<sup>100</sup> FRANCEK, Jindřich, *Katovské řemeslo v českých zemích*, s. 5.

V roce 1627 bylo vydáno *Obnovené zřízení zemské*, jímž ztratil zemský soud své předbělohorské postavení. *Obnovené zřízení zemské* definovalo zemský soud ne jako instituci hájící stavovské zájmy, ale jako královskou instituci. Proti jeho výroku se bylo možné odvolat k panovníkovi, a tak se stala nejvyšším soudem česká dvorská kancelář ve Vídni. Zemský soud se již musel řídit vydanými právními normami. Nově byla formulována zásada oficiality a s tím související zásada inkviziční. Šlechtické soudnictví se kromě zemského soudu už ve 14. století odbývalo také na komorním soudu, jenž vznikl ve 14. století, jelikož zemský soud ovládla šlechta a panovník zde vystupoval jen jako první mezi rovnými. Ale i tento soud se později ocitl v rukou šlechty. V 16. století se omezila působnost tohoto soudu na základě ustanovení zemského zřízení a sněmovních usnesení.<sup>101</sup>

Zhruba od 13. století se začala vyvíjet hrdelní jurisdikce na venkově a ve městech. Panovníkova hrdelní pravomoc byla přenesena na královská města a pozemkové vrchnosti. Královská města měla své samostatné soudy a poddanská města byla závislá na vrchnosti a jejich úřednících. Do 16. století se vlivem hrdelní jurisdikce vytvořila poměrně hustá síť **městských soudů**. Představitelem hrdelní jurisdikce byla městská rada, která se řídila právními předpisy, vrchnostenskými pokyny a rozhodovala vždy v případech závažných. Celý průběh trestního řízení zaznamenával práva znalý písař, který vedl písemnou agendu soudů.<sup>102</sup> Do radních protokolů zapisoval žaloby, trestné činy, ve vězení a mučírně zapisoval výslechy delikventů, zachycoval i průběh případné exekuce. Jen některá města měla tzv. krevního písaře. Velmi důležitou roli v hrdelním soudnictví měl městský rychtář, který ohledával místa činu, sledoval a zajišťoval viníky, byl zodpovědný za jejich uvěznění a také se účastnil výslechů a exekucí.<sup>103</sup>

V 16. století můžeme už také hovořit o měšťanských vězeních, která byla vcelku pohodlná a do jeho základní výbavy patřil stůl, lavice a kamna.

---

<sup>101</sup> FRANCEK, Jindřich, *Katovské řemeslo v českých zemích*, s. 6.

<sup>102</sup> CIRONIS, Petros, *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573–1630*, s. 3.

<sup>103</sup> FRANCEK, Jindřich, *Katovské řemeslo v českých zemích*, s. 6–7.

Obžalovaný si mohl dát přinést z domova prakticky cokoliv. Od lůžkovin až po hygienické potřeby a výživu si vězni zajišťovali sami. Ti, kteří neměli moc peněz, museli jim stravu zajišťovat jejich žalobci. Pro almužny vysílaly z oken vězení pytlíky. V případě nouze se vězni obraceli přímo na městskou radu s žádostmi o alimentaci, která obvykle činila až čtyři krejčary denně. Oknem do dvora mohli komunikovat se svými známými a rodinou.<sup>104</sup>

Vězni, kteří byli uvězněni za vážné činy byli umisťováni do vězení v podzemí, do něhož slézali poklopem. Ve vězeních se scházela velmi pestrá společnost, která se v ničem neomezovala. Delikventi mezi sebou rozebírali výslechy a radili se k dalšímu postupu při vyšetřování. Drsnější režim, než v měšťanském vězení bylo v šatlavě. K zosvětlení vazby tam sloužila pouta na ruce, na nohy i kombinovaná. Bederní pouta, tzv. obruče, zapuštěná do zdi, se používala převážně k disciplinárním trestům.<sup>105</sup> K základnímu vybavení šatlavy sloužila dvoudílná kláda. Dlouhodobé a nepohodlné sezení mívalo nezřídka zdravotní následky. Docházelo k porušení krevního oběhu a trvalému ochromení. Zajištění skutečného nebo domnělého pachatele bylo jednoduché. Žalobci někdy záměrně otáleli s podáním žaloby, aby prodloužili vazbu nebo na ni prostě zapomněli. Někteří jedinci tak strávili ve vazbě i roky.<sup>106</sup>

Z činnosti hrdelních soudů vzešly mnohé smolné knihy například černé, krevní nebo registra tajemství lotrinského. Do těchto knih se zapisovaly jak útrpné výslechy, tak i soukromoprávní zápisy. Cenným pramenem trestního soudnictví jsou radní protokoly, jejichž zápisy o hrdelně-právním jednání doplňují a do jisté míry i obohacují údaje smolných knih, společně s dalšími písemnostmi městské rady umožňují komplexní pohled na praxi hrdelních soudů.<sup>107</sup>

---

<sup>104</sup> FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v Pardubicích 16.–18. století*, s. 59.

<sup>105</sup> FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*, s. 38.

<sup>106</sup> FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v Pardubicích 16.–18. století*, s. 60.

<sup>107</sup> FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, s. 38.

## 4.1 Koldínův zákoník

Další vývojovou etapou českého hrdelního soudnictví je zákoník Pavla Kristiána z Koldína „*Práva městská království českého*“, kde byl dovršen vývoj městského práva v Čechách. Tato kodifikace má svůj počátek v hloubi středověku a pod řadou silných vlivů domácích, zahraničních upravil právní postavení obyvatel měst, jejich vzájemné vztahy a právní pořádek městských komunit. Po vydání kodifikace se městské právo již podstatně nezměnilo a bylo novelizováno jen dílčími úpravami. Poté kodifikace, které vznikly v 18. století jeho existenci uzavřely a nahradily ho právní úpravou, která již předjímalala moderní právní obory.<sup>108</sup>

Koldín se v zákoníku snaží o zachování politického postavení měst a jejich vlivu v zápase se šlechtou. Dále také dokončuje dlouholetý rozvoj městského práva v Čechách a stává se pramenem poznání městského práva nejen pro městské soudce, ale i veškeré městské obyvatelstvo. Zákoník výrazně posílil postavení Starého Města pražského. Tato kodifikace završila vývoj i v ostatních zemích České Koruny a platila v českých zemích více než 200 let. Nejprve ovládla všechna česká města – v roce 1610 přistoupily na zákoník Litoměřice, poslední město dosud respektující městské právo magdeburské. Od roku 1697 se zákoníkem začala řídit moravská města a v letech 1717 až 1734 města slezská. Za vlády Josefa II. se tento zákoník stal závazný i pro poddané a teprve kodifikace rakouského občanského práva z roku 1811 znamenala definitivní zánik jeho platnosti.<sup>109</sup>

Podle Koldína má být právo založeno na spravedlnosti, která je v jeho definici „*ustavičná a neměnicí se vůle, kteráž jednomu každému uděluje toho práva, jakéž mu náleží*“. Spravedlnost je podle něj „grunt“ práva. Koldín v tomto pojetí spravedlnosti navazuje na antické dědictví.<sup>110</sup> Stejně jako římsští právníci i Koldín pokládá za důležité pilíře spravedlnosti tři zásady:

---

<sup>108</sup> MALÝ, Karel, *Práva městská Království českého*, s. 11.

<sup>109</sup> Tamtéž, s. 11.

<sup>110</sup> ADAMOVIČ, Karolína, *Pavel Kristián z Koldína*, s. 22.

Neminem leadere (nikomu neškodit), honeste vivere (čestně žít), suum quique tribuere (každému dát, co jeho jest).<sup>111</sup>

Koldín ve svém zákoníku dělí tresty do dvou skupin: první skupinou jsou tresty určené zákonem (poenae ordinariae) a druhou skupinou jsou tresty, které ukládali soudci dle svého uvážení (poenae extraordinarie). Dále zde rozlišuje vlastní tresty, které dělí do pěti skupin. Je to ztráta cti, vypovězení, vězení buď dočasné nebo doživotní, pokuty a trest smrti.<sup>112</sup> Do kategorie **lehčích** trestů patřily ty, které měly zneuctující charakter. Nejčastěji to bylo vystavení na pranýři, který měl obvykle podobu kamenného sloupu. V některých městech byli provinilci připoutáni na pranýř zejména za pomluvy, hádky a za klení museli pozřít několik lžic kolomazi jako zostření trestu. Finanční tresty a pokuty dosahovaly nejrůznější výše, nejvyšším trestem v této kategorii byla konfiskace veškerého majetku ve prospěch panovníka, takový trest však byl obvykle jen součástí hrdelního rozsudku.<sup>113</sup>

Zákoník obsahoval i široký rejstřík **tělesných** trestů, jejichž smyslem bylo zmrzačení viníkova těla. Mezi zmrzačující tresty patřilo například utnutí ruky, který se dával zpravidla za násilí rychtáři nebo za vytržení meče u úřadu deskového. Za rouhání či těžkou pomluvu mohl soud uložit trest vytržení jazyka. V ojedinělých případech soud ukládal trest uříznutí uší. Mrskání bylo užíváno buď jako trest náhradní, jako součást trestu vypovězení z města nebo jako součást zneuctujícího vystavení na pranýři.<sup>114</sup> Dalším tělesným trestem byla šibenice, která se ukládala za prokázanou krádež „*Každý zloděj šibenicí strestán býti má podlé nařízení císaře Fridricha Barbarossy. Avšak pro malou krádež nemá hrdlo odnímáno býti.*“ (čl. P IV, odst. I).<sup>115</sup> Šibenice byla považována za nejméně čestný způsob popravu.

---

<sup>111</sup> ADAMOVÁ, Karolína, *Pavel Kristián z Koldína*, s. 20.

<sup>112</sup> MALÝ, Karel, *Trestní právo v Čechách 15–16. století*, s.29.

<sup>113</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 20–22.

<sup>114</sup> MALÝ, Karel, *Trestní právo v Čechách 15–16. století*, s.32.

<sup>115</sup> MALÝ, Karel, *Práva městská Království českého*. s. 667.

Obávaným druhem popravdy bylo upálení zaživa. Upalování byli především paliči, jelikož tehdejší společnost měla z ohně přímo panickou hrůzu. Trest smrti upálením byl stanoven i za provozování čarodějnictví, dále i za prokázanou sodomii.<sup>116</sup> Koldínův zákoník obsahoval i jeden z nejtěžších trestů, lámání kolem. Článek N XXXVI odst. II. stanovuje, že pokud osoba spáchala loupežnou či úkladnou vraždu, byla trestána tímto způsobem. *„Kterážto taková jest, že morděř takový oukladný má předkem k koni přivázán, potom na ulicech smýkán býti. Když by pak na rozhraní přivlečen byl, od poprávci mají mu kolem hnátové zpřerázení býti: on pak, jsa roztažen aneb vpleten do kola, ma k hrůzi a k přestrašení jiných morděřův s týmž kolem vyzdvižen býti“.*<sup>117</sup>

Ve své německé podobě se stal Koldínův zákoník základním podkladem pro kodifikaci tereziánskou. Představuje vhodný pramen a inspiraci pro úvahy zákonodárců, kteří již v době osvícenského absolutismu a jistě i pod vlivem přirozenoprávních teorií připravují nové zákoníky, které se měly stát základem právního řádu habsburské říše. Právě proto je tento zákoník brán jako významné pojítko mezi feudální právní kulturou a potřebami moderní doby, mezi právem občanským a městským právem. Až ve druhé polovině 18. století a na počátku 19. století se uzavírá dlouhá cesta koldínovské kodifikace a tím i samotný život českého stavovského práva. Osoba Pavla Kristiána se stává inspirací pro české právní vědy, která v jeho díle hledala a nalézala motivy pro svůj další vývoj.<sup>118</sup>

## 4.2 Josefína

Snad nejvýznamnější etapou vývoje hrdelního soudnictví byl zákoník Josefa I., který představuje ve vývoji trestního práva významný mezník. Právo se stává metodou řízení společnosti, státu a je mu připisována

---

<sup>116</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 26.

<sup>117</sup> MALÝ, Karel, *Práva městská Království českého*, s. 286.

<sup>118</sup> Tamtéž, s. 18.

mimořádná úloha. Dále jsou vydávány různé normy, závažnosti a podoby, ve kterých se realizuje státní politika, řídí se a reformuje společnost. Právo zasahuje skoro do všech oblastí každodenního života, a to jak do ekonomického, zdravotnického, náboženského nebo církevního života.<sup>119</sup>

Dále sjednotil postup řízení v trestních věcech pro všechny soudy v zemích české koruny a přesně stanovil pravidla oddělující akuzační soud od inkvizičního trestního procesu. Zákoník neodstraňoval starší předpisy o trestním řízení, ale spíše je doplňoval. Beze změny ponechával v platnosti akuzační proces zemského i městského práva v případech, kdy žaloval soukromý žalobce ex officio, normoval zvláštní „vyhledávací“ proces, jenž poté po úplném odstranění akuzačního řízení v trestních věcech roku 1768 nabyl v trestním řízení výlučného postavení a stal se vývojovým hlediskem moderního trestního procesu.<sup>120</sup>

Podle Josefova zákoníku smělo soudit a trestat zločince jen hrdelní právo. Hrdelní právo je soud, který měl od panovníka privilej hrdelní jurisdikce. Panovník má výlučné právo trestat na hrdle, které si nikdo nesmí vindikovat samovolně a dále jen panovník může odsouzenému udělit milost. Hrdelní soud musel mít určité předpoklady, předsedu a nejméně 9 přísedících, nebo alespoň přísedícího úředníka, písaře a zřízence, kteří jsou specializováni na trestní věci. Hrdelní soud musel mít také nějakou úroveň a mohl zahajovat inkviziční řízení, kde byla podána soukromá žaloba. K zahájení řízení mohlo dojít až tehdy, když se o zločinu soud dozvěděl, nebo někdo udal pachatele. Udavač byl v řízení velice důležitou osobou, a tak byl povzbuzován, chráněn a pokud si to nepřál, nemělo se prozradit ani jeho jméno.<sup>121</sup>

Dále byla nastolena jednotlivá stádia trestního řízení. Jakmile soud obdržel podnět k udání viníka, měla se jako první stádium řízení zahájit tzv. všeobecná inkvizice. Soud předvolal svědky, kteří by o dané věci mohli

---

<sup>119</sup> MALÝ, Karel, *České právo v minulosti*, s. 130.

<sup>120</sup> KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 242–243.

<sup>121</sup> Tamtéž, s. 243–244.



něco vědět a vyslechl je. Poté předstoupil podezřelý, který mohl být v té době už ve vazbě, ale také být nemusel. Jestliže podezření zesílilo, musela uvalit inkvizita na obžalovaného vazbu, čímž bylo zahájeno druhé stádium řízení tzv. speciální inkvizice. Zatčení osoby mohl provést jen hrdelní soud, a to i v obvodu jiné jurisdikce, avšak jen se svolením jejího pána. Soud bez hrdelní pravomoci směl zatknout zločince jen tehdy, když byl přistižen při činu ale i v tomto případě ho musel dodat do tří dnů příslušnému hrdelnímu právu. Při zatčení byl pachatel ohledán, zda nemá vypálený cejch nebo stopy po mučení. Dále mu bylo prohledáno jeho obydlí a věci, které nepatřily viníkovi, byli navráceny zpět svým majitelům.<sup>122</sup>

Ihned po zatčení soud přešel k dalšímu stádiu k tzv. sumárnímu výslechu. Výslech se týkal všeobecných okolností zločinu a mohla už být provedena konfrontace se svědky. Inkvizice nemohla dále postupovat, pokud nebyl ohledán „skutek zločinnosti“. tj. corpus delicti, a okolnosti skutkové podstaty. Ohledání prováděla komise dvou soudců s písařem, popřípadě ranhojičem. U každého zločinu bylo předepsáno, na co přesně se mají soustředit. Soudy měly například zkoumat těla zavražděných, popřípadě je i vykopat. Měly pátrat i po tom, jakým nástrojem byla vražda spáchána nebo z jaké vzdálenosti se střílelo. Když šlo o delikty, které na tělech nezanechávaly stopy, mělo se zjistit alespoň to, co se pro usvědčení pachatele zjistit dalo. Například při cizoložství se mělo v matrikách ověřit, která s přistižených osob je v manželském svazku. S těmito důkazy přistoupil soud k podrobnému výslechu. Obžalovaný musel vypovídat sám, bez obhájce a nesměl předem vědět, jaké důkazy proti němu mají. Pokus se obžalovaný hned přiznal, soud hned řízení ukončil, vynesl rozsudek a přistoupilo se k exekuci. Pokud obžalovaný vinu popíral, přistoupilo se k výslechu svědků. Svědkové museli být pod přísahou a nesměly být s obžalovaným v příbuzenském vztahu ani být proti němu nějakým

---

<sup>122</sup> KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 244.

způsobem zainteresování. Svědectví zapisoval písař do knih a podepsali je komisaři nebo alespoň sám písař.<sup>123</sup>

Teprve poté byla obžalovanému povolena tzv. obrana. Až do podrobného výslechu byl izolován ve vazbě, nesměl se s nikým stýkat, jen mu mohl už být přidělen advokát, se kterým mohl mluvit jen za přítomnosti soudců. Teprve teď mu směly být zapůjčeny k nahlédnutí soudní spisy a také on směl vést na důkaz své nevinny svědky nebo i svědky proti svědkům obžaloby. Obhajobu ale nejdříve musel soud velmi pečlivě uvážit.<sup>124</sup>

Dalším stádiem bylo vynesení rozsudku soudem, který podle důkazů rozhodl, zda bude obžalovaný vinen nebo nevinen. Důkazy byly různé například, že obžalovaný nějaký zločin už spáchal, lživé výpovědi, když mohl mít ze spáchaného činu nějaký zisk, skrýval se a podobně. To vše nasvědčovalo spíše vině. Kromě toho byla vypočtena i „indicia specialia“ ke každému jednotlivému zločinu. Při rouhání například svědčilo o vině, když bylo jisté, že pachatel byl v té době opilý, nebo když byl v duchovních věcech lehkovážný. Na které důkazy nebo na které otázky se má soud ptát přesně stanoveny. V zákoníku toto vše zvyšovalo úroveň jak vyšetřování, tak jednotlivých trestních řízení. Byly již také dány předpisy o výpovědi svědků-společníků. Mělo se jim věřit jen tehdy, pokud spoluviníka jmenoval sám vyšetřovaný a nebylo mu vsugerováno žádné jméno nebo aby neusvědčil člověka jen ze zlosti vůči němu. Dodržování těchto pravidel podle zákoníku bylo sice složité, ale mělo kladný význam, jelikož se soud mohl v kterémkoliv stádiu řízení uchýlit k apelačnímu soudu s žádostí o naučení, což se vztahovalo i na soudy šlechtické.<sup>125</sup>

Jestliže měl soud dostatek materiálu z vyšetřování, mohlo se přejít k rozsudku, i když se obžalovaný nepřiznal. V ojedinělých případech se vydával rozsudek dokonalý, který zněl buď odsouzen anebo propuštěn.

---

<sup>123</sup> KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 245–246.

<sup>124</sup> Tamtéž, s. 247.

<sup>125</sup> Tamtéž, s. 248–249.

Dokud nedošlo k přiznání, věc nebyla pokládána za uzavřenou a viník byl propuštěn na svobodu za nedostatek důkazů nebo mu byla uložena tzv. očišťovací přísaha, která ho žaloby zbavila. Když bylo naopak důkazů tolik, že sice nepostačily k odsouzení, ale přinášely alespoň poloviční důkaz, vydal soud mezitimní rozsudek, aby byl proveden útrpný výslech. Proti stanovenému rozsudku se mohl obžalovaný odvolat od městských soudů k apelačnímu tribunálu a od šlechtických soudů ke dvorské kanceláři. Viníkovi byl dán dostatek času, aby odvolání sepsal a opatřil si všechny potřebné dokumenty. Proti odvolávacímu rozsudku už dalších opravných prostředků nebylo.<sup>126</sup>

Posledním stádiem byla žádost o milost, kterou udílel jedině panovník. Mohl o ni požádat 14 dní po rozsudku a lhůta se mohla několikrát prodloužit. Také všechny náklady si obžalovaný hradil sám a pokud neměl dostatek prostředků, musel výlohy uhradit žalobce, který ho dal uvěznit.<sup>127</sup>

Když zůstávalo vykonávání trestu na soudních orgánech, postupovalo se podle povahy trestu a podle místních zvyklostí. Jelikož zde byl naprostý nedostatek obecných předpisů o vykonání trestu, začala se uplatňovat v dosti rozsáhlé míře vynalézavost i krutost jednotlivých soudců. Teprve když se množil počet přesně definovaných trestních jednání, mohly nabýt obecné předpisy o vykonání trestu smysl. Josefína sjednotila předpisy o vykonání trestu a stanovila jejich přesné formulace, což bylo velmi příznivé pro lid, protože se tím alespoň zamezilo výstřelkům a klady se meze libovůli místních činitelů. Josefína dělí tresty do dvou kategorií. Tresty lehké a tělesné tresty.<sup>128</sup>

Nejobvyklejším **lehkým** trestem byla peněžitá pokuta, která byla jinak řádným trestem pro menší provinění. Obžalovaný se tak mohl z trestů vykoupit, což některým soudcům vyhovovalo, jelikož se jim peníze vždy hodily. Peněžitá pokuta se kladla tehdy, pokud se trest odůvodnil

---

<sup>126</sup> KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 250.

<sup>127</sup> Tamtéž, s. 251.

<sup>128</sup> Tamtéž, s. 253.

polehčujícími okolnostmi, ale samozřejmě záleželo na rozhodnutí soudu. Z ostatních trestů se také obvykle objevuje trest na svobodě, protože vězení mělo spíše zajišťovací funkci nebo bylo dlužnickou vazbou. Justice nikdy nedokázala vyřešit problém spojený s náklady na vyživování vězně.<sup>129</sup> Jistým řešením byly až tresty nucených prací, které odsouzenci prováděli na státních dílech například při budování pevností.<sup>130</sup> Starým trestem bylo také vypovězení z města nebo ze země. Trest byl proveden tak, že odsouzeného vyvedl kat za bránu a poté rozeslal do okolních měst písemné varování, aby danou osobu už nikde nechtěli. Tíha tohoto trestu spočívala v tom, že potrestaný, vržený do cizího prostředí se stigmatem zločince, ztrácel bez příbuzných a přátel možnosti obživy.<sup>131</sup>

Velmi populární byly tzv. zahanbující tresty, které se vykonávaly přímo na místě, a právě tady se v rámci soudcovské volnosti stanovit tresty uplatňovala nejvíce jejich fantazie a důvtip. Zde se setkáváme s tou největší rozmanitostí. Hojně se používalo trestu veřejného vymrskání-na pranýři, při čemž se odsouzencům dělalo tzv. vypalování cejchu na záda v podobě písmene R (relegatus). Dále byl užíván i neveřejný výprask.<sup>132</sup>

Vážnější už byly **tělesné** tresty, které záležely v zmrzačení odsouzeného a obvykle ho poznamenalo do konce života. Soud prováděl mrzačení v nějaké souvislosti s proviněním podle zásady oko za oko, zub za zub. U našich soudů byly nejčastěji používány tresty jako uřezávání uší, utětí ruky, tažení řemenu kůže z těla, odříznutí jazyka atd. Tyto tresty se ale neukládaly samostatně, nýbrž přidávaly se jako zostření k trestu smrti při přitěžujících okolnostech, které podle Josefíny nastávaly, když pachatel spáchal čin v „*zarmoucených a nebezpečných časech, jako v čas moru, vojny, hladu, škody od povětrí a ohně*“ nebo když svedl ke zločinu jiné.<sup>133</sup>

---

<sup>129</sup> KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 256.

<sup>130</sup> VANĚČEK, Václav, *Dějiny státu a práva v Československu*, s. 308.

<sup>131</sup> KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 256.

<sup>132</sup> VANĚČEK, Václav, *Dějiny státu a práva v Československu*, s. 308.

<sup>133</sup> KLABOUC, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 258.

Tělesné tresty vykonával před popravou na popraviště nebo dokonce cestou na popraviště kat. Mohly také být prováděny po popravě nebo na bezvládném těle. Ve feudální justici byl široce aplikovaným trestem trest smrti, který v tehdejší společnosti měl stejné ústřední postavení, jako má dnes například trest odnětí svobody. Postupy, které byly při trestech vykonávány se lišily od místa k místu a uplatňovaly se při nich místní tradice a zvyklosti. Jeden rys však měly společný, a to obrovskou publicitu. Diváci při tomto „představení“ spokojeně jedli, pili, dobře se bavili. Když byl v rozsudku stanoven trest smrti a jeho druh, byl soud povinen oznámit nejméně tři dny předem odsouzenému datum a hodinu popravu.<sup>134</sup>

Poprava se směla konat jen ve všední den. Dříve než byl odsouzenec vyveden ze šatlavy, mohl být ještě podroben výslechu, aby jeho výpověď získala maximální důvěryhodnost. Když vyšel ven, přečetli soudci shromážděnému lidu rozsudek a odsouzený byl předán katovi. Poté začala cesta na popraviště, kam se dostavil i soudce, který rozsudek vynesl, aby na výkon dohlédl. Odsouzenci měli na sobě rubáš, který byl černý nebo šedivý a doprovázel je kněz–zpovědník.<sup>135</sup> Pokud to bylo nařízeno prováděl kat už cestou na popraviště různé tresty, zejména řezání pruhů kůže ze zad oběti, uštípnutí článků prstů rozžhavenými kleštěmi nebo pro větší potupu odsouzeného zašili do hovězí kůže a v ní ho táhli na popraviště.<sup>136</sup>

Poprava byla zásadně veřejná a konala se na místě, které bylo předem určené–nejčastěji na rozcestí za městem. Ještě i na popravišti mohl být zločinec podroben výslechu a zároveň se mohl na popravišti vyzpovídat. Pokud vše probíhalo podle plánu, mohlo se přejít k exekuci.<sup>137</sup>

**Věšení** se používalo jako hrdelní trest po celou historii lidstva. Vedle stětí a upálení to byl nejrozšířenější způsob popravu a setkáváme se s ním téměř u všech národů. Popravu oběšením se užívá ještě dnes.<sup>138</sup> Věšení

---

<sup>134</sup> KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 259.

<sup>135</sup> Tamtéž, s. 260.

<sup>136</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 87.

<sup>137</sup> KLABOUCH, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudívalo)*, s. 261.

<sup>138</sup> MONESTIER, Martin, *Historie trestu smrti*, s. 199.

byli ve většině případů muži, nikoli ženy, ale i oni se snažili této potupné smrti vyhnout. O věšení žen máme málo zpráv, jelikož odsouzenci zůstávali na šibenicích až do úplného rozpadnutí těla a společnosti připadalo nedůstojné, aby na šibenicích zahnívala ženská těla. Dalším důvodem bylo, že spodní prádlo bylo v této době ve svých počátcích a mravokárci nechtěli, aby diváci oběšeným ženám nahlíželi pod sukňě. Proto kat před popravou ovázal ženě sukni okolo kotníků. Jinak nejčastěji bývaly ženy stínány nebo zahrabány zaživa.<sup>139</sup>

Za čestnější smrt byl považován trest smrti **stětím hlavy**. Stětí hlavy bylo nejčastěji používáno u šlechtických osob a u osob, kteří měli příliš mnoho hříchů, například se dopustili velkého počtu krádeží. Byl to také trest za cizoložství, svatokrádež v kostele nebo vraždu, nesměla to být však vražda zákeřná nebo loupežná, v takových případech byly tresty přísnější. V našich zemích se obvykle užívalo stínání mečem, při němž odsouzený klečel na kolenou a oči měl zavázání šátkem. Toto opatření se dělalo proto, že vězeň se nikomu nesměl podívat do očí, jelikož hrozilo nebezpečí uhranutí. Hlava nespočívala na špalku, ale odsouzenec s ostříhanými vlasy držel hlavu rovně nebo trochu vysunut vpřed, a kat vedl úder mečem z levé strany zezadu na hrdlo. Pro kata bylo důležité, aby hlavu utnul jednou ranou, protože to svědčilo o jeho zručnosti. Bylo tedy ve vlastním zájmu samotných katů, aby poprava proběhla co nejlépe. V některých případech mohl být odsouzenec před stětím připraven o pravou ruku. Tento ceremoniál měl symbolický význam jednak, že se pravicí přísahala věrnost panovníkovi, anebo se jednalo o případ, kdy byl pravicí spáchán trestný čin. Utětí pravice mohlo být provedeno sekyrou i mečem.<sup>140</sup>

Za těžké zločiny, vícenásobnou vraždu, loupežnou vraždu a zákeřnou vraždu byl obvykle ukládán velmi drastický trest **lámání kolem**. Spočíval v tom, že odsouzenci byly zaživa zpřelámány kosti v těle připevněném ke kolu.<sup>141</sup> Odsouzencovy nohy i ruce podložily malými dřevěnými trámky

---

<sup>139</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 79.

<sup>140</sup> Tamtéž, s. 86.

<sup>141</sup> MONESTIER, Martin, *Historie trestu smrti*, s. 155.

nebo polínky a na místo mezi těmito trámky udeřil kat kolem, takže se kost zlomila. Na nohou byla lámána lýtka a stehna, na rukou předloktí a paže. Další těžké údery směřovali na hrudník. Bez ohledu na to, zda byl odsouzený mrtev či nikoliv, byl trup položen na plochu kola a rozlámané končetiny vpleteny mezi příčky. Poté bylo kolo umístěno na vysoký kůl, vyzdviženo do výšky a oběť byla ponechána svému osudu. Po několika týdnech zůstávaly na kolech už jen kosti a tento stroj byl ponechán na místě, dokud se zcela nerozpadl.<sup>142</sup>

**Upálením** se trestalo čarodějnictví, žhářství, a sodomie.<sup>143</sup> Zvláštním druhem popravky, který byl určen výhradně ženám, bylo zahrabání zaživa. Odsouzená byla posazena nebo položena do vykopané jámy a na její srdce byl namířen naostřený kůl. Žena byla zaživa zasypána a posléze kat probodl její srdce. Tím bylo prokázáno, že odsouzená byla usmrcena. Zvláště těžkým trestem bylo **rozčtvrcení**. V českých zemích bylo tělo odsouzeného rozsekáno sekyrou na čtyři části. V ojedinělých případech neunikl rozčtvrcení ani sebevrah, který si raději vzal sám život, než aby podstoupil tuto obludnou proceduru.<sup>144</sup>

Dalším drastickým trestem bylo **naražení na kůl**. Hlavním důvodem této kruté popravky byla jednak snaha o úplnou potupu odsouzeného a zároveň to přinášelo uspokojení jeho trýznitelům. V tomto případě oběť dlouhé hodiny trpěla takříkajíc tváří v tvář lidem, co chodili kolem. Vysvobození mu přinesla až smrt.<sup>145</sup> Popravčí položili odsouzence na zem, roztáhli mu nohy a přivázali je k zatlučeným kolíkům. Řitní otvor odsouzence byl namaštěn tukem, případně zvětšen nožem. Naostřený kůl byl do odsouzence zatlučen asi půl metru hluboko a poté byl vztyčen. Tím byla katova úloha ukončena, odsouzený se vlastní vahou nabodával na kůl

---

<sup>142</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 89–90.

<sup>143</sup> Pojem zahrnoval homosexualitu, zoofilii, a pohlavní styk se zvířaty.

<sup>144</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 94.

<sup>145</sup> BARRING, Ludwig, *Trest smrti v dějinách lidstva*, s. 45.

hlouběji, až jeho hrot vyšel ven. Smrt mohla nastat buď okamžitě nebo až za několik hodin.<sup>146</sup>

Hrdelní řád Marie Terezie v podstatě do hrdelního soudnictví prakticky nic nového nepřinesl. Tato právní norma byla zastaralá, protože zachovala útrpné výslechy i kruté tresty.<sup>147</sup> Jedinou podstatnou změnou v zákoníku byla presumpce viny. Obžalovaný byl považován za vinného, pokud se mu nepodařilo prokázat opak. V průběhu procesu nemohl mít obhájce, teprve až před soudem mohl mít tzv. právního přítele. Soudce měl téměř neomezenou moc a zastupoval tři základní procesní funkce: žalobce, soudce, obhájce. Pokud dotyčný torturu vydržel, stále neměl vyhráno. Byl sice propuštěn z vězení na tzv. volnou nohu, což znamená, že jeho případ zůstal nadále otevřený a záleželo už jen na soudci, zda se mu podaří obstarat důkazy o vině obžalovaného. Pokud k tomu došlo, byl pozastavený proces znovu obnoven.<sup>148</sup> Skutečným pokrokem v duchu osvícenského absolutismu byl *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech*, který vydal císař Josef II.

### 4.3 Zákoník Josefa II.

Zákoník zrušil zásady obžalovacího procesu a dále stanovil, že musí být trestní soudy sestaveny výhradně z odborníků. V roce 1776 byl zrušen výslech na mučidlech, ale v novém josefínském řádu byly zakotveny tresty bitím pro ty, kteří se před soudem dopustili lži nebo odmítli před soudem vypovídat. Jednalo se o bití rákoskou a obžalovaný mohl dostat až sto ran v průběhu čtrnácti dní. Před vydáním *Obecného soudního řádu kriminálního* císař Josef II. schválil a podepsal *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech za ně*. Tento zákoník platil od 1. května 1787 a znamenal zásadní zlom v trestním právu habsburské monarchie. Pevně zde byla zakotvena zásada

---

<sup>146</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 94.

<sup>147</sup> FRANCEK, Jindřich, *Katovské řemeslo v českých zemích*, s. 10.

<sup>148</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 31.



legalitní, tedy *nullum crimen sine lege* (žádný zločin bez zákona) a *nulla poena sine lege* (žádný trest bez zákona). Trestné bylo to, co bylo v zákoníku jasně uvedeno, a právě tak za takový zločin nemohl být uložen jiný trest, než jaký stanovil zákon. V zákoníku jsou dále vyjmenovány přitěžující a polehčující okolnosti. Delikt čarodějnictví byl zrušen, manželská nevěra se stala součástí soukromé žaloby. Převratnou novinkou bylo zrušení trestu smrti-kromě doby, po kterou by bylo vyhlášeno stanné právo.

149

Zrušení trestu smrti ale netrvalo dlouho. 2. února 1795 císař František II. obnovil trest smrti pro zločin velezrady nebo pokus o ni. 3. září 1803, s platností od 1. ledna 1804 byl vydán *Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích*, který přinesl celou řadu změn. Trest smrti platil také pro vzbouření, vraždu, loupežnou vraždu a některé těžké případy žhářství. Jakkoliv se však v našem soudnictví objevil stín šibenice, popravy upalování nebo lámání kolem se definitivně staly minulostí.<sup>150</sup>

---

<sup>149</sup> ŠINDELÁŘ, Vladimír, *Cesta na popraviště*, s. 32.

<sup>150</sup> Tamtéž, s. 34.

## 5 Závěr

Krutost a vynalézavost tehdejší společnosti neznala své hranice. Žádný člověk si nebyl v danou chvíli jist, že nebude v kteroukoliv chvíli zatčen a odvečen do mučírny. Pokud se dotyčný dopustil činů méně závažných, přistupovalo se k méně sadističtějším trestům. Nejčastěji to byly tresty, které měly zneuctující charakter, ale i přesto se pravidla velice ráda porušovala. V současné moderní době je velmi těžké si představit, jak by to asi vypadalo, kdyby se ještě dnes využívali naprosto nemyslitelné důkazní prostředky k vynucení si přiznání obžalovaného. Proto jsem se ve své práci snažila podat přehledné informace o vývoji jak práva útrpného, tak hrdelního soudnictví v českých zemích.

Ve své práci jsem postupovala metodou analýzy jednotlivých zákoníků. Po prostudovaných pramenech jsem dospěla k závěru, že každý zákoník přispěl k vývoji těchto dvou témat. Co se útrpného práva týče, Koldín především apeluje na to, aby se mučení používalo pouze v případech závažných. K mučení se přistupovalo jen v případě, pokud byl pachatel dopaden přímo na místě činu a zároveň vybízel k opatrnosti při užívání tortury. Podle tohoto zákoníku měl člověk torturu přežít a bez větší újmy na zdraví. Josefína stanovila v útrpném právu přesný výčet povolených způsobů mučení, které byly rozepsány do jednotlivých stupňů. Dále Josefův zákoník obsahoval omezení, která ohraničovala okruh osob, u nichž se mohlo mučení použít. Samozřejmě i Theresiana přinesla do práva útrpného menší změny týkající se sjednocení všech postupů mučení a jiné se nesměly nadále používat. Oproti josefínskému zákoníku obsahovala Theresiana už jen čtyři stupně mučení.

V hrdelním soudnictví českého raného novověku představuje zákoník Josefa I. snad nejdůležitější normu, jelikož sjednotil postup řízení v trestních věcech pro všechny soudy v zemích české koruny a přesně stanovil pravidla oddělující akuzачní soud od inkvizičního trestního procesu. Zákoník neodstraňoval starší předpisy o trestním řízení, ale spíše je doplňoval.

Koldínova kodifikace je založena takřka na stejném principu jako Josefína, kde popisuje výčet hrdelních trestů za určité delikty. Naopak Theresiana prakticky do hrdelního soudnictví nic nového nepřinesla. Tato právní norma byla pokládána za zastaralou, protože zachovala útrpné výslechy i kruté tresty. Velký zlom přinesl až zákoník Josefa II., který zrušil trest smrti. I když z feudálních trestů povolil jak bití, vypalování cejchů i pranýř, nastolil zásadu úměrnosti mezi společenskou nebezpečností deliktu a přísností trestu.

Domnívám se, že cíl, který si tato práce dala v úvodu, byl naplněn. Cílem mé práce nebylo podat jen strohý výklad dějin, které jsou známé téměř každému, ale i upozornit na absurditu a jednání na základě určitého předsudku k odsouzení lidí. Práce nastiňuje obraz iracionálního myšlení a prostředky tehdejší společnosti. Při psaní této práce jsem si nejčastěji musela klást otázku a zaobírat se myšlenkami proč byli lidé tak krutí a nemilosrdní. Myslela jsem si, že nyní žiji v době, kdy násilí je číslo jedna. Ale čím hlouběji jsem se dostávala do této problematiky, tím více jsem nemohla uvěřit svým očím, čeho jsou lidé schopni.

## 6 Seznam pramenů a literatury

### 6.1 Prameny

ADAMOVIČ, Karolína, SOUKUP, Ladislav. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-271-4.

CIRONIS, Petros, VÍTOVÁ, Alena. *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573–1630: S přílohou pozdějších čarodějnických procesů*. 2. vyd. Rokycany: Státní okresní archiv, 1994.

LENKOVÁ, Jitka. *Kladivo na čarodějnice=Malleus maleficarum*. Praha: Michal Zítka–Otakar II., 2000. ISBN 80-86355-82-9.

Malý, Karel. *Práva městská království českého*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2117-3.

### 6.2 Literatura

BARRING, Ludwig. *Trest smrti v dějinách lidstva*. Naše vojsko, 2008. ISBN 978-80-206-0975-5.

DELUMEAU, Jean. *Strach na Západě ve 14.–18. století: obležená obec. [Díl] I., [Strach doléhající na většinu]*. 1. vyd. Praha: Argo, 1997. ISBN 80-7203-156-2.

DELUMEAU, Jean. *Strach na Západě ve 14.–18. století: obležená obec. [Díl] II., [vládnoucí kultura a strach]*. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-208-9.

DONNELLY, Mark. *Nejkrutější metody mučení v dějinách*. 1. vyd. Frýdek–Místek: Alpress, 2012. ISBN 978-80-7466-062-7.

FRANCEK, Jindřich. *Čarodějnické příběhy*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-697-5.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v Pardubicích 16.–18. století*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2011. ISBN 978-80-7405-120-3.

FRANCEK, Jindřich. *Katovské řemeslo v českých zemích*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2007. ISBN 978-80-85031-00-3.

FRANCEK, Jindřich. *24. 10. 1517–Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*. 1. vyd. Praha: Havran, 2006. ISBN 80-86515-67-2.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách*. 3. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2002. ISBN 80-86182-68-1.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest ve Dvoře Králové nad Labem*. 1. vyd. Trutnov: Muzeum Podkrkonoší v Trutnově ve spolupráci se Státním okresním archivem Trutnov a Městským muzeem ve Dvoře Králové nad Labem, 2010. ISBN 978-80-903741-5-7.

INNES, Brian. *Dějiny mučení*. 1. vyd. Praha: Svojtka & Co., 1999. ISBN 80-7237-127-4.

KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví: Jak se dříve soudívalo*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1967.

KOČÍ, Josef. *Čarodějnické procesy: Z dějin inkvizice a čarodějnických procesů v českých zemích v 16.–18. století*. Praha: Horizont, 1973.

MALÝ, Karel. *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*. Praha: Univerzita Karlova, 1989.

MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. 1. vyd. Praha: Orac, 1995. ISBN 80-85903-01-6.

MONESTIER, Martin. *Historie trestu smrti*. 2. vyd. Praha: Rybka Publishers, 1998. ISBN 80-86182-05-3.

*Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Dvacátýpátý díl.* Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7185-439-5.

SLUŠNÝ, Jaromír. *Historie mučení.* Praha: XYZ, 2008. ISBN 978-80-7388-071-2.

ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice: Západní a střední Evropa v 16.–17. století.* 1. vyd. Praha: Nakl. Svoboda, 1986.

ŠINDELÁŘ, Vladimír. *Cesta na popraviště.* 2. vyd. Písek: PRAAM, 2001. ISBN 80-903002-4-3.

ŠTANCL, Jiří, ed. *Pavel Kristián z Koldína: Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference.* Klatovy: Město Klatovy, 2015. Klatovy v prostoru a čase. ISBN 978-80-260-7486-1.

VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945.* 3. dopl., přeprac. vyd. Praha: Orbis, 1975.

VERBÍK, Antonín. *Černé knihy práva loveckého na hradě Buchlově.* 1. vyd. Brno: Blok, 1976.

### 6.3 Internetové zdroje

*Severomoravské čarodějnické procesy-inkviziční soudce J. F. Boblig z Edelstadtu.* In: Metapolis [online]. [cit. 2018-11-20]. Dostupné z: <http://metalopolis.net/articles.asp?id=247>

*Mučení pomocí palečnice.* In: Epochální svět [online]. [cit. 2019-04-17]. Dostupné z: <https://epochalnisvet.cz/stredoveka-mucirna-vyrobil-kral-zeleznou-pannu-podle-vlastni-zeny/na-radu-prichazi-nejprve-palecnice/>.

*Španělská bota.* In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-04-17]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0pan%C4%9Blsk%C3%A1\\_bota](https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0pan%C4%9Blsk%C3%A1_bota).

*Lámání kolem.* In: Sto plus jedna [online]. [cit. 2019-04-17]. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/kniha-jako-svedek-aneb-nejvetsi-skandaly-stredovekeho-brna>.

*Skřípec neboli natažení na žebřík.* In: Mučení [online]. [cit. 2019-04-17]. Dostupné z: <https://muceni.7x.cz/rubriky/techniky-muceni>.

## 7 Resumé

The cruelty and ingenuity of that time society did not know its boundaries. No man was sure that he would not be arrested at any moment and taken to the torture chamber. If the person committed less serious acts, less sadistic punishments were taken. Most often, there were punishments that had a disgraceful character, but this didn't stop people from breaking the rules. Nowadays, it is very difficult to imagine what it would look like if they were still using completely unthinkable evidence to enforce the defendant's confession. Therefore, in my work, I tried to provide clear information on the development of both law of the torture and capital punishment judiciary in the Czech lands.

I have devoted most of my work to analyzing the various codes and laws. After researching and studying the literature, I came to the conclusion that each code that was published had contributed to the development of these two topics. Above all, Koldín appeals to torture to be used only in cases of serious concern. Josephine set out in the torture law the exact enumeration of the permitted methods of torture, which were broken down into stages. Of course, Theresiana also brought minor changes to the law of torture to unify all the practices of torture, and others could no longer be used.

In the Czech capital of the early modern era, the Code of Josef I is perhaps the most important norm since it unified the procedure of proceedings in criminal matters for all courts in the countries of the Czech crown and has precisely defined the rules separating the accusation court from the inquisition criminal process. Conversely, Theresian brought virtually nothing new to the capital judiciary. This legal norm was considered obsolete because it maintained torture and cruel punishment. The great



breakthrough came from the Code of Joseph II, which abolished the death penalty.

I believe that the goal of this work was aiming at the beginning was fulfilled. The aim of my work was not just to give an austere interpretation of history that is known to almost everyone, but also to draw attention to absurdity and action based on a certain prejudice to condemn people. The work outlines the image of irrational thinking and the means of the society of that time. When I was working on this thesis, I most often had to ask myself the question of why people were so cruel and ruthless. I thought I was living at a time when violence was at its peak. But the deeper I got into this issue, the more I couldn't believe my eyes on what people were capable of.

## 8 Seznam příloh

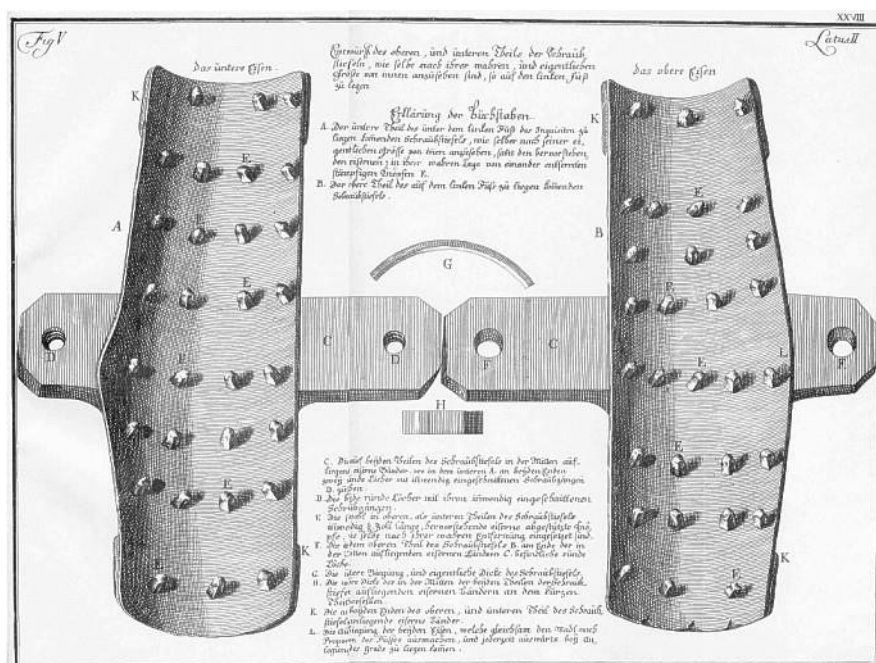
Příloha 1	Mučení pomocí palečnice
Příloha 2	Španělská bota
Příloha 3	Lámání kolem
Příloha 4	Skřípec neboli natažení na žebřík

## 8.1 Příloha 1



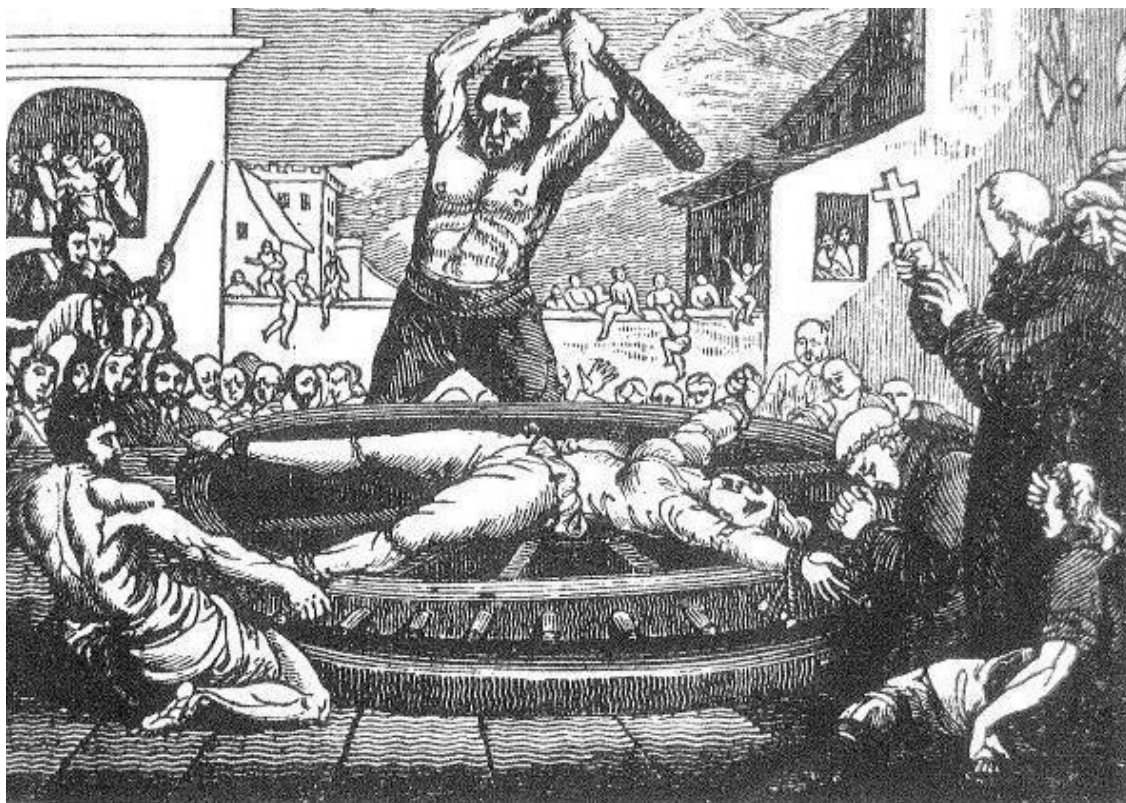
*Mučení pomocí palečnice.* In: Epochální svět [online]. [cit. 2019-04-17].  
Dostupné z: <https://epochalnisvet.cz/stredoveka-mucirna-vyrobil-kral-zeleznou-pannu-podle-vlastni-zeny/na-radu-prichazi-nejprve-palecnice/>.

## 8.2 Příloha 2



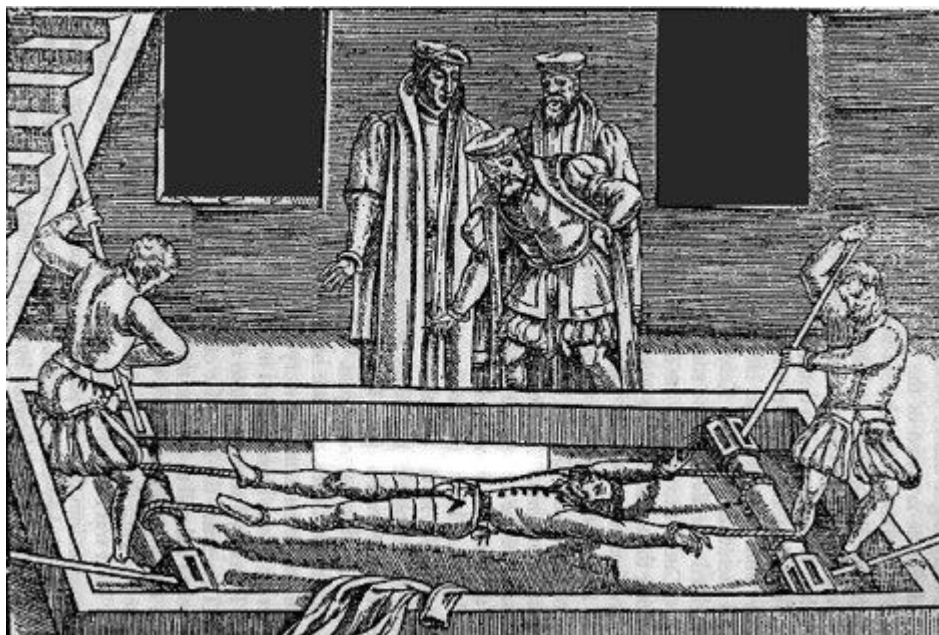
Španělská bota. In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-04-17]. Dostupné z:  
[https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0pan%C4%9Blsk%C3%A1\\_bota](https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0pan%C4%9Blsk%C3%A1_bota).

### 8.3 Příloha 3



*Lámání kolem.* In: Sto plus jedna [online]. [cit. 2019-04-17]. Dostupné z:  
<https://www.stoplusjednicka.cz/kniha-jako-svedek-aneb-nejvetsi-skandaly-stredovekeho-brna>.

## 8.4 Příloha 4



*Skřípec neboli natažení na žebřík.* In: Mučení [online]. [cit. 2019-04-17].  
Dostupné z: <https://muceni.7x.cz/rubriky/techniky-muceni>.